

Sihtasutus Lõuna-Eesti Turism

VIA HANSEATICA ARENGUVÖÖNDI ARENGUSTRATEEGIA EESTIS

Tartu 2009

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. VIA HANSEATICA ARENG JA SEDA MÕJUTAVAD OLULISEMAD TEGURID	5
1.1 HANSA-TEMAATIKA KAJASTAMINE	5
1.2 RAHVUSVAHELINE JA EESTI-SISENE ARENDUSTEGEVUS	6
1.2.1 Euroopa ja Eesti transpordipoliitika	6
1.2.2 Euroopa ja Eesti turismipoliitika.....	8
1.2.3 Rahvusvahelised koostööprojektid	10
2. VIA HANSEATICA OLUKORRA HINNANG	11
3. VIA HANSEATICA EESTI VISIOON JA MISSIOON.....	13
4. VIA HANSEATICA ARENGUMODEL.....	14
4.1 ARENGULISED EESMÄRGID	14
4.2 STRATEEGIA	15
4.2.1 Rahvusvaheline koostöö, arendustegevus ja marketing	15
4.2.2 Transpordikoridori arendamine.....	16
4.2.3 Via Hanseatica turismitoote arendamine.....	18
4.2.4 Eesti-sisese arendustegevuse sihipärasus ja jätkusuutlikkus	19
5. VIA HANSEATICA ARENGUSTRATEEGIA ELLUVIIMINE	21
KASUTATUD MATERJALID	22
LISA 1. 23	
1. VIA HANSEATICA EESTI TRANSPORDIKORIDORI JA SELLE EELDATAVA MÕJUALA OLUKORRA ÜLEVAADE	23
1.1 VIA HANSEATICA TRANSPORDIKORIDORI ÜLEVAADE	23
1.1.1. Maanteeinfrastruktuur.....	23
1.1.2. Muu transpordiinfrastruktuur.....	24
1.2 VIA HANSEATICA EELDATAVA MÕJUALA ÜLEVAADE.....	25
1.2.1 Valgamaa	25
1.2.2 Tartumaa	29
1.2.3 Jõgevamaa	35
1.2.4 Ida-Virumaa	40

Joonised:

Joonis 1. Trans-Euroopa maanteede võrgustiku plaan Eestis	7
Joonis 2. Via Hanseatica mõjuala piirkonnad Valgamaal.....	25
Joonis 3. Via Hanseatica mõjuala ja turismipiirkonnad Tartumaal.....	29
Joonis 4. Via Hanseatica mõjuala ja turismipiirkonnad Jõgevamaal	35
Joonis 5. Via Hanseatica mõjuala ja turismipiirkonnad Ida-Virumaal.....	40

SISSEJUHATUS

Valga-Tartu-Jõhvi-Narva transpordikoridori arendamine on üks transpordisuundadest Eestis, milles nähakse rahvusvahelist perspektiivi. Selle kandvaks teljeks on Via Hanseatica transpordikoridor.

Rahvusvahelisel tasandil on Via Hanseatica tuntud kui Ida-Euroopa ühe olulise transpordikoridori nr 1 (Via Baltica – Helsinki-Tallinn-Riia-Kaunas-Varssavi) kõrvalharu (nr 1A) ametlik nimetus, mis tulevikus peaks paiknema ida-lääne suunas ja ühendama omavahel Põhja-Saksamaa alad Loode-Venemaa aladega. Trass kulgeb suunal Lübeck-Gdansk-Kaliningrad-Riia ning jätkub suunal Riia-Tartu-Narva-Peterburi. Üldiselt peetakse Via Hanseaticat endiste hansalinnade võrgustikku ühendavaks teeks, kus peatähelepanu on koondunud turismile ja reisijate liiklusele. Riia-Valga-Tartu-Jõhvi-Narva suund on ajalooliselt seotud rohkem XVII sajandil toimunud Peterburi ja Euroopat ühendanud postiteega. On ka arvamusi, et Via Hanseatica ühendab mereäärsete hansalinnade võrgustikku, kus maanteetransporti toetab meretransport, mistõttu trassil on oluline koht kaubavedudes. Via Hanseatica roll turismi ja transpordi arengus Läänemere ida- ja lõunaregioonis on alles kujunemisejärgus.

Vastavalt üleriigilisele planeeringule "Eesti 2010", on Eesti ruumilises arengus võetud üheks regionaalarengu prioriteediks arenguvööndite kontseptsiooni rakendamine. See tähendab tähtsamate, peamiselt rahvusvahelist liiklust kandvate, teede kasutamist regionaalarengut tasakaalustava ja majanduslikku koostööd stimuleeriva tegurina. Tänu transpordiühendustele on arenguvöönd kättesaadav ning elanikel, ettevõtetel ja kohalikel omavalitsustel teatud sotsiaalsed ja majanduslikud eelised, mis võimestavad piirkondlikku arengut ja koostööd. Ligipääs kohalikele ja kaugematele töökohtadele, kiire ühendus turgudega ning asukohaeeliste kasutamine võimaldavad osaleda koostöövõrgustikes, mis omakorda stimuleerivad inimeste liikumist, nende teenindamiseks majandust ja külastuse sihtkohtade arendamist. Need omakorda loovad täiendavat nõudlust, uusi töövõimalusi ja avardavad võimalusi teenuste osutamiseks ja kaupade tootmiseks. Sellest tulenevalt seatakse üleriigilises planeeringus üheks eesmärgiks Eesti transiitkaubandust võimaldavate transpordisuundade infrastruktuuri väljaarendamine ja toimiva turvalise liikluse tagamine.

Via Hanseatica Valga-, Tartu-, Jõgeva- ja Ida-Virumaa maakondi iseloomustab mitmekesine ja kaunis looduskeskkond, kirev ajaloo- ja kultuuritaust. Arenev turismialane ettevõtlus on vähendanud küll Eesti turismitoodete pealinnakesksust, kuid maksujõulisi välisturiste külastab Eesti ida- ja lõunapoolseid piirkondi veel ebapiisavalt. Samas iseloomustab neid maakondi jätkuvalt ka kohaliku majandus- ja hariduspotentsiaali kasutamise alakaetus.

Via Hanseatica teema arendamist algatasid Valga, Tartu, Jõgeva ja Ida-Viru maavalitsused ja Majandusministeerium, Siseministeerium, Teede- ja Sideministeerium ning Keskkonnaministeerium 2001. aastal. Üheks esimeseks suuremaks ettevõtmiseks kujunes Via Hanseatica arengustrateegia väljatöötamine, mille käigus sooviti jõuda ühisele arusaamisele Via Hanseatica olemusest ja potentsiaalset Eestis. Töötati välja strateegilised arengusuunad ja

konkreetsed ülesanded ning tegevused nende realiseerimiseks. Via Hanseatica arendamiseks algatati Ida-Viru, Jõgeva, Tartu ja Valga maavalitsuste initsiatiivil vastav teemaplaneering. Via Hanseatica eesti partnerid osalesid projektis "Development of Baltic Tourist Network in Via Hanseatica Development Zone" (VHB Zone), mis viidi läbi aastatel 2004-2007. Seega on käesoleva dokumendi osas tehtud eelnevalt ära suur töö.

Via Hanseatica arengustrateegia uuendamine viidi läbi 2009. aasta sügisel. Tööde käigus uuendati piirkondlik statistika, kõigi arenguvööndisse jäänud kohalike omavalitsuse üksustele korraldati küsitlus, mille eesmärk oli selgitada Via Hanseatica mõju piirkonna arengule ning omavalitsuste nägemust arenguvööndi võimalikust tulevikust. Arengustrateegia koostamise käigus viidi asjast huvitatutega läbi seminar, milles selgitati lähiaastate võimalikud arengud ja seati strateegilised töösuunad.

Via Hanseatica arengustrateegia dokument koosneb sissejuhatusest ja viiest peatükist, milles keskendutakse arenguvööndis toimunule, Via Hanseatica tulevikupildile, missioonile selle saavutamiseks, arengumudelile ja elluviimise kavale. Töö lisas esitatakse ajakohastatud ülevaade Via Hanseatica eeldatava mõjuala olukorrast ja arengut mõjutavatest olulisematest teguritest. Arengustrateegia uuendamist nõustas Konsultatsiooni- ja koolituskeskus Geomedia ja töö tellijaks on Sihtasutus Lõuna-Eesti Turism.

1. VIA HANSEATICA ARENG JA SEDA MÕJUTAVAD OLULISEMAD TEGURID

1.1 HANSA-TEMAATIKA KAJASTAMINE

Nimetus *hansa* tuleneb ajalooliselt sõnast (vanaülemsaksa keeles 'salk, jõuk'), millega eelmise aastatuhande algupoole tähistati enamasti võõrsil viibivate saksa kaupmeeste ühishuve, eesõigusi ning julgeolekut tagada püüdvat ühingut. 13. sajandil loodi Hansa Liidu nime all Põhja-Saksa, Madalmaade ja Liivimaa linnade liit, mille eesmärk oli ühendada linnade jõud Lääne- ja Põhjamere piirkonna kaubanduse ühiseks korraldamiseks ja kaitseks. Ühistegevuse aluseks oli Hansa leping. Hansa Liidul oli hästi välja kujunenud juhatuse, kes asus Lübeckis. Eri aegadel kuulus Hansa Liitu üle 200 linna. Hansal olid oma kaubakontorid paljudes linnades, näit. Londonis, Brugges, Antverpenis, Kaunases, Novgorodis jt. Hansa Liitu kuulunud Liivimaa linnad olid peamiselt vahendajaks Ida ja Lääne vahel. Hansaliidu kaubanduses oli ülekaalus merekaubandus. Tähtsaim kaubatee kulges liinil Novgorod-Tallinn-Lübeck-Hamburg-Brugge-London. Idast läände toimetati nahku, vilja, mett, vaha, lina, vilja jm. Läänest itta riidet, soola, heeringaid, metalle, veini ja õlut.

Eesti linnadest olid Hansa liikmed Tartu, Tallinn, Pärnu ja Viljandi. Hansaliitu ei kuulunud Narva (Tallinna vastuseisu tõttu), ehkki oli üks olulisi kaubalinnu Novgorodi-Tallinna kaubateel. Veetee mööda Narva jõge sõideti sisse juba viikingite ajal (V - XI saj.) ja kujutas endast ühte kuulsat Balti - Vahemere jõetee haru, mida vana-vene käsikirjad nimetavad "Tee Varjaagidest Kreekasse". XV sajandi lõpust (pärast Novgorodi vabariigi Moskvaga ühinemist) kandub Novgorodi endine ajalooline roll - Vene - Euroopa kaubandussidemete vahendaja roll - vähehaaval Narvale üle.

Tartu oli samuti üks olulisi tugipunkte lääne-ida vahelisel Hansateel. Suurte kaubavankritega toodi Tallinnast ja Riist kaup Tartusse, laaditi siin laevadele ja lotjadele ning viidi Emajõe pidi üle Peipsi järve Pihkvasse ja Novgorodi, sealt toodi sama teed pidi kaup Tartusse, laaditi siin ümber ja saadeti maanteed mööda Tallinna või Riiga. XIII sajandi teisest poolest peale hakkasid kaubad liikuma üha rohkem maad mööda, Tartu ja Pihkva kaudu. Tartu omandas silmapaistva koha Saksa-Vene kaubanduses, XIV sajandil sattus Hansa kaubakontor Novgorodis üha suuremasse sõltuvusse Tartust. Viljandit läbis kaubatee Eesti põhjarannikult Läti aladele üldsuunaga Riia peale ning Pärnust Tartu poole viiv transiitsuund, milleks oli peamiselt Pärnu jõe ja Emajõe jõgikonda ühendav veetee.

16. sajandil Hansa Liidu mõjuvõim vähenes, seda peamiselt seoses Liivi sõjaga, aga ka Inglismaa, Rootsi ja Venemaa sõltumatu majanduspoliitika arenguga.

Kaasaegne hansaliikumine seostub peamiselt hansapäevade traditsiooniga, mille algatasid 1980. a. Hollandi linnad, Zwolle linna 750. aastapäeva puhul. Esimese kokkusaamisele tulid 43 hansalinna esindajad, kes taastasid hansa idee kaasaegsel kujul. Kaasaegse hansaliikumisega (hansalinnade võrgustikuga) on ühinenud ca 208 endist hansalinna 16 maalt. Kord aastas saadakse kokku ühisel hansapäeval.

Hansaliikumise keskuseks on Lübeck. Hansa liidu kõrgeimaks organiks on hansalinnade delegaatide aastakoosolek. 2001.a. moodustati Saksamaa, Rootsi, Belgia, Hollandi, Eesti, Läti, Soome, Norra, Poola ja Venemaa esindajatest komisjon, kes organiseerib kaasaegse hansaliidu tööd aastakoosolekute vahepeal.

Hansatemaatika taaselustamisega seoses on kaasajal algatatud palju erinevaid ideid ja projekte, hansa- liidet kasutatakse paljude ettevõtmiste, organisatsioonide ja mõistete nimetustes.

1.2 RAHVUSVAHELINE JA EESTI-SISENE ARENDUSTEGEVUS

1.2.1 Euroopa ja Eesti transpordipoliitika

Via Hanseatica on osa üle-euroopalisest transpordivõrgustikust (Pan-European Network). Kõige otsesem seos on koridoriga nr 1, olles selle üheks haruks Riia-Gdanski suunal. Via Hanseatica tervikuna ühendab maateeühendust suunal Lübeck – Gdansk – Kaliningrad – Riia – Valga – Tartu – Narva – St. Peterburg. Tulevikus peaks trass arenema ühtse transpordikoridorina, mis hõlmab maanteed ja raudteetransporti ning piirkonna logistikakeskusi.

Euroopa Liidu kõrgetasemelise töögrupi (Wider Europa for Transport/HLG-2) poolt koostatud raporti kohaselt on transpordikoridoride arengu üheks eesmärgiks Euroopa Liidu siseste TEN-T võrgustike laiendamine naaberriikidesse ning oluliste transpordikoridoride ja kaubavoogude identifitseerimine. Üldiselt on võetud transpordi infrastruktuuri arengus prioriteetiks transpordivõrkude multimodaalsus, st eri transpordiliikide omavaheline kombineerimine, eelistades raudtee- ja veeteid pikemate vahemaade läbimisel ja autotransporti lühemate vahemaade läbimisel. See tuleneb transpordivõrkude arengu ühest olulisemast prioriteedist – keskkonnakaitse aspektide arvestamine transpordi arengus. Oluliseks peetakse erinevate transpordiliikide ristumiskohtade ja linnu läbiva transiidi kitsaskohtade lahendamist, mis võimaldaksid paindlikult ja keskkonda säästvalt kasutada erinevaid transpordi koosvõimalusi.

Euroopa Liidu viiest veonduse põhiteljest puudutab Eestit eelkõige põhjatelj nn multimodaalne ühendus Balti sadamatest Moskva suunal. Siia kuuluvad Tallinn – St. Peterburg – Moskva ning Ventspils – Riia – Moskva ühendused. Via Hanseatica kontekstis omab edaspidi suuremat rolli maanteetranspordi ja ka koosmodaalse (*co-modality*) transpordiühenduse arendamine Pihkva ja Novgorodi suunal. Seega on Via Hanseatica oluline TEN-T võrgustikku toetav transpordikoridor, mille eesmärgid on:

- tagada suuremate logistikakeskuste, sadamate ja raudteesõlmede maanteeühendus nende tagamaaga (Via Hanseatica algne tähendus);
- alternatiiv- ja harukoridoride roll TEN-T transpordikoridoridele, eelkõige Via Baltica, Rail Baltica jm);
- toetada Via Hanseatica arenguvööndi arengut läbi parema koostöö ja võrgustumise;

- suurendada Via Hanseatica kaudu Läänemere, sh Eesti turismi tähtsust.

Seega on Via Hanseatica arenguks tarvis trassi toimimine TEN-T võrgustikus (joonis 1).

Joonis 1. Trans-Euroopa maanteede võrgustiku plaan Eestis

Via Hanseatica arenguperspektiiv on Eesti tasandil määratletud „Transpordi arengukavas 2006-2013“, kus on märgitud Via Hanseatica olulisemad kitsaskohad (Jõhvi liiklussõlme ehitamine, maantee rekonstrueerimine ja Tartu ümbersõidu (sh silla) rajamine). Transpordivõrgustiku läbilaske ja sujuvuse seisukohalt on olulised Narva silla rekonstrueerimine, Koidula piiripunkti väljaarendamine ja autoparklate, autojuhtide puhkekohtade jm väljaehitamine. Samuti piiriületuse lihtsustamine Venemaale. Lisaks tuleks riigi tasandil otsustada Via Hanseatica märgistus.

1.2.2 Euroopa ja Eesti turismipoliitika

Turism on maailma majanduses kasva trendiga tegevusala, mis mõjutab paljude teiste eluvaldkondade arengut. Turism omab olulist kaalu tööhõives, kaupade ja teenuste ekspordis. Seejuures nähakse arenguid nii tavaturismis (linnaturism, ostuturism, bussi- ja autoturism, kruisiturism, talvine- ja rannapuhkus, meelelahutus, ringreisid), kui ka erihuvidel põhineval turismil (kultuuriturism, terviseturism, õppereisid, ökoturism, seiklusturism). Olulist suurenemist nähakse ka äri- ja konverentsiturismis.

Rahvusvahelist turismi mõjutab rahvastiku demograafilise olukorra muutus, elulaadi ja väärtushinnangute teisenemine ning tehnoloogia kiire areng. Eeldatavalt iseloomustavad turisti käitumist tulevikus, mis mõjutavad ka turismitoodete arengut, järgmised asjaolud:

- suuremad teadmised ja reisikogemused, mis tingivad suurema nõudlikkuse turismitootete kvaliteedi ja omapära suhtes;
- kõrgem vanus, ent samas suurem keheline ja vaimne aktiivsus, suurem nõudlus aktiivse puhkuse ja tervisetoodete järele, aja vabam planeerimine, suurem orienteeritus erihuvidele;
- enesekesksem hoiak, soov veeta aega vähem rahvastatud looduskaunites piirkondades, reisija efektiivsem kasutamine ja külastuskohtade kombineeritus;
- suurem nõudlus uuendusliku ja aktiivse individuaalse vaba aja veetmise toodete ja reisipakettide järele;
- pidev enesearendamise ja -täiendamise tähtsustamine, reisimine pigem kvaliteetsema ajaveetmise eesmärgil kui lihtsalt lõõgastumine, süvenev huvi kohalike kultuuride ja eluviisi vastu;
- suurem huvi säästva turismi, keskkonnasõbraliku reisimise ja ökoturismi vastu;
- hinna ja kvaliteedi suhte määravus nii turismitoodete, reisipakettide kui transpordivahendite valikul;
- lühiajaliste puhkuste osatähtsuse kasv, paindlik töö ja puhkuse sidumine, infotehnoloogiliste vahendite kasutusvõimaluste avardumine kaugtöök;
- parem informeeritus maailmaturu hindadest, elektrooniliste infokanalite ja interaktiivsete teavitus- ja broneerimissüsteemide suurem kasutamine.

Eesti geograafilise asendi, looduslike ja ilmastikutingimuste, vaatamisväärsuste ning kultuuritraditsioonide poolest on Eesti kui reisisihi peamised konkurendid ja koostööpartnerid Soome, Rootsi, Läti, Leedu, Poola, Saksamaa ja Venemaa. Viimase osatähtsus on olnud kasvav, kuid eelduseks on Venemaa ja Euroopa Liidu, sh Eesti, sõbralikud suhted. Eesti turismi arengu üldisteks probleemideks on Eesti kui reisisihi vähene tuntus, turismiteenuste ebaühtlane kvaliteet, sesoonsus, turismitoodete ja külastuste Tallinna-kesksus, mittepiisavad transpordivõimalused, vähene koostöö avaliku, era- ja kolmanda sektori vahel ning investeeringute pikaajaline tasuvus maapiirkondades.

Olulisim riiklik turismi arengut suunavaks dokumendiks on **Riiklik turismistrateegia**. Strateegia hindab Eesti turismisektori peamiseks tugevusteks riigi kultuuri- ja looduspärandit. Strateegia visiooni kohaselt on Eesti aastaks 2013 atraktiivne reisisiht, mis oma põhjamaise looduse, unikaalse kultuuripärandi ja kvaliteetsete turismitoodetega tekitab soovi külastada Eestit, viibida siin kauem ning pöörduda tagasi tulevikus. Peamise eesmärgi saavutamiseks kavandatakse viia ellu tegevusi kolme alaeesmärgi lõikes:

- Eesti on rahvusvahelistel sihtturgudel tuntud ja kodumaal hinnatud reisisiht;
- Eesti turismitooted ja -teenused on kvaliteetsed, mitmekesised ning kooskõlas säästva arengu põhimõtetega;
- Turismiinfo on ajakohane ja kergesti kättesaadav kõigile.

Riiklikku turismistrateegiat täiendab **Turismiinfosüsteemi strateegia 2007-2010**. Strateegia järgi on turismiinfosüsteem mõistetud kui "riigi turundusele ja turismiteenuste müügile suunatud infosüsteem, mille tegevuse eesmärgiks on Eesti kui reisisihi atraktiivsuse tõstmine ja tuntuse suurendamine läbi efektiivse turismiinfo kogumise ja jagamise". Turismiinfosüsteem on ka sisendiks turismitoodete parendamisel ja välja töötamisel.

Lõuna-Eesti maakondade turismialast tegevust koordineerib SA Lõuna-Eesti Turism, mille eestvedamisel on koostatud regiooni ühtne turismi arengukava. **Lõuna-Eesti turismi arengukava aastani 2020** seab turismi arendamisel järgmised rõhuasetused:

- Tootepõhine turismiarendus (loodusturismi toode, aktiivse puhkuse toode, tervise- ja lõõgastusturismi toode, äriturismi toode, ajaloo- ja kultuuriturismi toode);
- Lõuna-Eesti ehedus. Lõuna-Eesti ehedus väljendub regiooni eritugevustes, milleks on hästi hoitud loodus, põlvest põlve hoitud kultuuripärand ja rahvuslikud traditsioonid, siirad, avatud ja külalishahked inimesed. Lisaks sellele on Lõuna-Eesti eheduse märgiks traditsioonilised suurüritused, viies aastaag (suurveeperiood) ning Tartu linn kui regiooni tõmbekeskus.
- Ligipääsetavuse jätkuv parandamine ning sellest teavitamine (Tartu lennujaam, Tallinn – Tartu – Riia rongiühendus, tulevikuperspektiivis laevaühendus Pihkvaga jne). Küllastajatele tutvustatakse Lõuna-Eestit kui hästi ligipääsetavat reisisihtkohta.

Via Hanseatica Lõuna-Eesti maakondade turismialaseid sihte täpsustavad maakondlikud strateegiad: **Valga maakonna puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2008-2013, Jõgevamaa Via Hanseatica arenguvööndi turismiarenduse strateegia 2007-2020, Tartu linna turismi arengukava 2008-2013, Tartu maakonna arengustrateegia aastani 2014**.

Kõik nimetatud dokumendid toovad esile turismitoodete arendamise vajadust, mis suurendaksid küllastajate arvu ja turismi kui majandussektori tähtsust piirkonnas. Rõhutatakse, et turismi arendamisel on oluliseks eelduseks asukoha kättesaadavus. Oluliseks peetakse mitmeliigilise transpordi kasutamist.

Ida-Viru maakonna turismialast tegevust koordineerib Sihtasutus Põhja-Eesti Turism. **Ida-Virumaa arengustrateegias 2005-2013** seatakse eesmärgiks maakonna turismiettevõtjate konkurentsivõime tõstmise võrreldes teiste turismipiirkondadega Eestis ning piirkonna külastatavuse suurendamise. **Ida-Virumaa turismi arengukava aastateks 2007-2013. Tegevuskava 2009+** annab ülevaate turismialasest tegevusest maakonnas ning täpsustab lähiaastate olulisemad soovitud tegevused valdkonnas.

1.2.3 Rahvusvahelised koostööprojektid

Esimeseks olulisemaks Via Hanseatica alaseks rahvusvaheliseks koostööprojektiks oli "South-Baltic Arc", milles partneritena osalesid Saksamaa, Poola, Venemaa, Leedu ja Läti. Projekti tegevus oli suunatud peamiselt Via Hanseatica trassi läbitavate regioonide arengu soodustamisele ja ida-lääne suunalise Läänemere rannikualasid ühendava transpordikoridori väljaarendamisele.

Projekti "Development of Baltic Tourist Network in Via Hanseatica Development Zone" (VHB Zone) tegevused olid suunatud Via Hanseatica trassi põhjapoolsema piirkonna arendamisele. Projekti juhtpartner oli SA Lõuna-Eesti Turism ja sellesse olid kaasatud Eesti, Läti ja Leedu. Projekti raames 2004-2007 keskenduti Via Hanseatica potentsiaali hindamisele regionaalarengu ja rahvusvahelise koostöö osas. Ühtlasi valmistati ette tegevused ja viidi läbi baasuuringud, et teadvustada ühiseid arusaamu Via Hanseatica arendamisel. Suurt tähelepanu pöörati kolme Balti riigi turismitoodete arendamisele ja nende turustamisele. Ühtlasi arendati Via Hanseatica kontseptsiooni ja tõhustati turismiettevõtjate ja -arendajate koostöövõrku.

Positiivne on märkida, et Via Hanseatica mõjualas olevad turismiga tegelevad ettevõtjad ja arendajad on oluliselt laiendanud ärikontakte nii kodu- kui välismaal, omandanud uut oskusteavet, tegelenud aktiivselt tootearendusega ning teenuste kvaliteedi parendamisega. Olulisi jõupingutusi on tehtud transpordi infrastruktuuri alal. Kõige selle tulemusena on mõjuala konkurentsivõime ka turismiturul kasvanud. Loodud on uusi töökohti, mis on avardanud elanike töövõimalusi, võimaldanud sissetuleku ja mitmekesistanud kohalikku majandusstruktuuri. Siiski tuleb tõdeda, et Via Hanseatica turismi ja logistika alane potentsiaal on jätkuvalt alakasutatud. Vaatamata asjaolule, et majanduslangus on andnud tagasilööke kõigis eluvaldkondades, on oluline jätkata sihikindlalt jõupingutusi Via Hanseatica kui atraktiivse liikumisruumi ja külastuse sihtkoha väljaarendamisel. Selle tegevuse edu eelduseks on rahvusvaheline koostöö logistika, turunduse ja tootearenduse valdkondades.

2. VIA HANSEATICA OLUKORRA HINNANG

Via Hanseatica rahvusvaheline transpordikoridor on oluline võimalus võimestada piirkondlikku arengut.

Olukorra hinnangu tarvis viidi läbi SWOT-analüüs, et käsitleda tegureid, mis ühest küljest soodustavad (olukorra tugevad küljed ja väliskeskkonnast tulenevad võimalused) ja teisest küljest takistavad (olukorra nõrgad küljed ja väliskeskkonnast tulenevad ohud) Valga-Narva suunalise rahvusvahelise transpordikoridori ja sellel põhineva arenguvööndi väljaarenemist, seda eelkõige turismi perspektiivist lähtuvalt, samas arvestades ka muu transiidi (kaubad jm) arengu potentsiaali.

Järgnevalt esitatakse SWOT-analüüsi tulemused.

Tugevused

Vaatlusaluse ala, nagu ka kogu Eesti oluliseks väärtusteks turismiarengu perspektiivi silmas pidades, on **vaheldusrikas loodus- ja kultuurimaastik** (ajaloomälestised ja arhitektuuripärand, traditsioonidel põhineva maa- ja kultuurielu ning puhas ja liigirikas loodus). Selle baasil on välja kujunenud **mitmed atraktiivsed turismipiirkonnad**, nagu Otepää, Vooremaa, Emajõe vesikonna märgalad, Põhja-Eesti pankrannik, Peipsiäärne, Alutaguse jt, kus mitmekesise kultuuripärandi ja looduskeskkonna baasil on arenemas turismiettevõtlus ja –infrastruktuur. Nimetatud piirkondadel on olemas eeldused neile omaste turismitoodete ning kohapõhise imago süvenemiseks. Unikaalse turismipotentsiaali kasutamise laienemine on Ida-Virumaal, mis põhineb nõukogudeaegsel tööstuspärandil (kaevandused, tuhamäed jt), ajaloo- ja kultuuritraditsioonidel ning atraktiivsetel puhke- ja terviseedendamise võimalustel.

Valga-Tartu-Jõhvi trass toimib **traditsioonilise liikumissuunana**. Trassil paiknevad **Valga, Tartu, Jõhvi, Sillamäe ja Narva kui arenevad logistikakeskused**, mida läbivad teised olulised transpordikoridorid: 1) Valgat – Uulu-Valga maantee ja Tartu-Valga-Riia raudtee (Valgat); 2) Tallinn-Tartu-Luhamaa maantee ja Tapa-Tartu-Petseri ja Tartu-Valga-Riia raudtee ning Pihkva-Tartu-Võrtsjärve veetee (Tartut) ja 3) Tallinn-Narva maantee ja Tallinn-Tapa-Narva raudtee (Jõhvit). Trassist eemale jäävate turismivõimaluste kasutamise üheks eelduseks on piisavalt **tihe teedevõrk trassi mõjualas**. Lisavõimalusi eri liikumisviiside kombineerimiseks ja liikumismarsruutide mitmekesistamiseks pakub **trassiga paralleelse Riia-Tartu ja Jõhvi-Narva raudtee** olemasolu. Tulevikku silmas pidades on oluline ka **Väike-Emajõe, Võrtsjärve, Suur-Emajõe, Peipsi järve, Narva jõge ühendava veetee olemasolu**. Suurt tähtsust omab **Tartu rahvusvahelise regulaarse lennuliikluse olemasolu** ja tulevikus selle laiendamine.

Olulisteks eeldusteks edasises arengus on **maavalitsuste, ministeeriumide, era- ja avaliku sektori koostöö laiendamine** Via Hanseatica arendamiseks ning **külastusvõimaluste tutvustamine ühisturunduse kaudu**.

Nõrkused

Olulisemateks puudusteks transpordikoridori edukaks toimimiseks on liiklustingimuste kvaliteedi ebaühtlus. **Põhitrassi teekatte kvaliteeti on väga oluliselt parandatud, kuid investeeringuid vajavad Jõhvi viadukti ja Narva silla rekonstrueerimine. Samuti nõuab lahendamist piirületus Venemaale, mis on aeganõudev ja ebamugav ning vastav infrastruktuur on vilets (parkimiskohad, teenindusautused jms) Täiendamist vajab tee viidastus.**

Reisijate liikluse teenindamisele suunatud teenindussfäär on nõrgalt arenenud. Esiteks, **vajaka on eri transpordiliikide vahelisest siseriiklikust koostööst.** Teiseks, **rahvusvahelist reisijate ja kaupade vedu takistavad ametkondlikud barjäärid ja piiriületuse liigsed bürookraatlikud takistused ennekõike Venemaa suunal.** Via Hanseatica väljapool asulaid on trassiäärne teenindusvõrgustik (toitlustus, majutus, veokite parklad, haagissuvilate parklad) puudulik, parendamist vajab teeninduskultuur. **Vähe on trassiäärseid kompleksseid puhkekohti.**

Trassi atraktiivsust vähendavad **teeäärse maastiku risustatus** (kohati lagunenu ehitised, võsa, räämas majapidamised, mahajäetud tootmishooned jms).

Trassi potentsiaali kasutamist arenguvööndis turismi ergutamiseks pärsib **trassi mõjuala võimalusi tutvustava info segmenteeritus.** Turismi arengut mõjualas pärsib **kergliiklusteede fragmentaalsus, madala kvaliteediga kruusateed mõjuala teedevõrgustikus.**

Turismi arengu seisukohalt on jätkuvalt takistuseks **Ida-Virumaa negatiivne maine**, millest teadvustatus ulatub ka väljapoole Eestit. Tulemuseks, et Ida-Virumaa tegelikud väärtused ja potentsiaal on alakasutatud, seda ka Eesti elanike poolt.

Jätkuvalt on **tagasihoidlik rahvusvaheline koostöö** trassi arendamisel. Mõned koostööprojektid (näit. Interreg) on suurendanud küll ettevõtjate ja arendajate sidusust, kuid takistuseks on jätkuvalt **vähene nõudlus ja investeeringute nappus.** Oluliseks toeks investeeringutel on olnud Euroopa Liidu struktuurifondid, kuid viimasel ajal on täheldatav **projektide omafinantseerimise võime langus.**

Võimalused

Arvestades Eesti vajadusi transpordiinfrastruktuuri arendamisel ja regionaalarengu tagamisel on kõige olulisemaks võimaluseks **Euroopa Liidu struktuurifondide raha kasutamine.**

Võimalusi pakub **Saksamaa, Poola, Leedu, Läti ja Venemaa koostöö, mis on seotud nii hästi toimiva infrastruktuuri loomisega kui Via Hanseatica kaubamärgi ülestöötamisega ning turundustegevusega.** Võimalusi tulevikus pakub **Peipsit Läänemerega ühendava veete loomine.**

Täiendavaid eeldusi loova võimalusena saab käsitleda ka **inimeste käitumist ja väärtushinnangute muutumist iseloomustavad trendid** (mobiilsuse kasv, looduse ja keskkonnapuhtuse väärtustamine, unikaalsetest kultuurielamustest osasaamise soov jt), mis suurendavad ka Eesti kagu- ja idaregioonide atraktiivsust reisisihtkohana. Oluline on kasutada **Tallinna kui Euroopa kultuuripealinna** staatusest tulenevaid võimalusi aastal 2011.

Transpordikoridori väljaarenemise üheks eelduseks ja võimaluseks on **Venemaa jätkuv majanduslik ja sotsiaalne areng**, millega kaasneb elanike ostuvõime ning reisijate arvu kasv, kes väärtustavad ka looduslähedast eluviisi ja reisimist. Jälgida tuleb arengutrende ka teistel rahvusvahelistel turgudel, et kasutada Via Hanseatica võimalusi küllastajate arvukuse suurendamiseks ning investeeringute tegemiseks.

Oluline on avada **Tallinnast raudteeühendus Riiga, kinnistada rahvusvahelise regulaarlennuliikluse sihtkohana Tartu.**

Ohud

Üheks oluliseks piiranguks Valga-Tartu-Jõhvi suunda läbiva rahvusvahelise transpordikoridori väljaarenemisele on **Peterburi ja Euroopa vaheliste võimalike ühenduste konkurents**. Võrreldes Valga-Tartu-Jõhvi maanteega konkureerivad Peterburi Euroopaga ühendava peamise transpordisuuna üle veel Riia-Pihkva-Peterburi, Vilnius-Rezekne-Peterburi ja Helsinki-Peterburi suund.

Lisaks on olemas oht, et Hansa temaatika võib Riia-Tartu-Jõhvi suunal osutada väheatraktiivseks, kuna **Via Hanseatica märki kasutatakse eri kontekstides**. Samuti on probleemiks **Hansa-temaatika nõrk seotus Venemaa suunaga**, kuna Peterburi hansaaegadel ei eksisteerinud ning ajaloolised Hansa kaubateed kulgenud suunal Riia-Tartu-Pihkva-Novgorod või siis Tallinn-Narva-Novgorod.

3. VIA HANSEATICA EESTI VISIOON JA MISSIOON

Via Hanseatica on Läänemere-regiooni atraktiivne transpordi- ja arengukoridor, mis põhineb ajaloo, kultuuride ja looduskeskkonna mitmekesisusel ning pakub positiivseid elamusi, mugavat ja sujuvat liiklust ja liiklejate ning kaubavoogude kaasaegset teenindust Lübeck-Gdansk-Kaliningrad-Riia-Tartu-Narva-Peterburi suunal.

Via Hanseatica arendustegevusel lähtutakse järgmisest missioonist: **turistide, reisijate ja kaubavedude tarvis atraktiivsete, mugavate ja turvaliste tingimuste loomine ajaloolisel maanteel Valgast Narvani ja sellega piirnevas arenguvööndis kasutades selleks turvalist, atraktiivset ja mitmeliigilisi transpordivõimalusi.**

4. VIA HANSEATICA ARENGUMUDEL

4.1 ARENGULISED EESMÄRGID

Via Hanseatica Eesti arendustegevuse üldiseks eesmärgiks on **Valga-, Tartu, Jõgeva- ja Ida-Virumaa jätkusuutlik sotsiaal-majanduslik areng ja regioonide konkurentsivõime kasv**. Selle tagamise ühe eeldusena nähakse Valga-Tartu-Jõhvi-Narva maantee väljaarendamist atraktiivseks transpordi- ja arengukoridoriks (otsene eesmärk), osana rahvusvahelisest Läänemere ida- ja lõunaregioone ühendavast perspektiivsest transpordi- ja arengukoridorist.

Via Hanseatica transpordi- ja arengukoridori soodsat mõju Valga-, Tartu-, Jõgeva- ja Ida-Virumaa arengule eeldatakse järgmiste väljunditena:

- Valga-Tartu-Narva suunalise transpordinfrastruktuuri arendamisega kaasnev liikumistingimuste ja turvalisuse paranemine, mis võimaldab elanike ja kaupade mobiilsust, mistõttu tekivad eeldused kohalike ja regionaalsete keskuste ja nende tagamaade pendelrände laienemiseks, mis soodustab uute töösaamise võimalusi, ettevõtlusalade tekkimist ja arengut ning uute asustuspiirkondade loomist transpordikoridoriga külgnevatel aladel. Lisaks suurenevad eeldused Valga-Tartu-Narva maantee kasutamiseks Eestit läbiva Peterburi ja Kesk-Euroopa vaheliseks transiitliikluseks, mis aitab kaasa teenindussfääri väljakujundamisele transpordikoridori alas ja mõjutab kaudselt ka teiste majandusharude arengut ning üldist regiooni sotsiaal-majanduslikku arengut;
- Valga-Tartu-Narva maantee mõjualas paiknevate turismivõimaluste esiletoomine, arendamine ja kaasamine Via Hanseatica rahvusvahelise turismitootega(-võrgustikuga) ühtsesse "paketti", mis loob eeldused nii sise- kui välituristide arvu kasvuks, kui ka maantee atraktiivsuse suurendamiseks rahvusvahelise transpordi- ja arengukoridori osana. Nimetatud arengud avaldavad omakorda soodsat mõju trassiäärse ja trassi mõjualas paikneva, ettevõtluse ja külastustega seotud teenindussfääri arengule (seda eriti seni nõrgalt arenenud teenindussfääriga piirkondades), mis omakorda mõjub positiivselt teiste majandusharude arengule ja regiooni arengule tervikuna.

Seega on Via Hanseatica Eesti arendustegevuse soovitavaks tulemuseks asustuse, ettevõtluse, eriti turismi ja logistika arenguks atraktiivsete tingimustega ulatuslikuma arenguvööndi väljakujunemine Valga, Tartu, Jõgeva ja Ida-Viru maakonnas. Ühtlasi luuakse paremad võimalused kohaliku potentsiaali kasutamiseks ja Eesti arengutaseme ruumiliseks tasakaalustamiseks.

Via Hanseatica Eesti arendustegevuse strateegilised alaeesmärgid on:

- **Rahvusvaheline hästi toimiv Via Hanseatica transpordi- ja arengukoridor, turismitoote ja ühisturunduse kontseptsioon Valga-Tartu-Jõhvi-Narva suunda kaasavana. Via Hanseatica**

Eestist väljapoole piirületuse sujuvus, liigse bürokraatia puudumine;

- **Kaasaegse, mitmekesise ja keskkonnasõbraliku transpordiinfrastruktuur Valga-Tartu-Jõhvi-Narva suunal, mis võimaldab mugavat, sujuvat ja turvalist liiklemist, kaasaegset ja kliendikeskset teenindust, eri transpordiliikide kasutust ja kvaliteetseid ühendusi teiste transpordikoridoridega;**
- **Via Hanseaticaga seotud turismitooted transpordikoridori mõjualas; ettevõtluse konkurentsivõime ja uuendusmeelsus;**
- **Via Hanseatica alase koostöö- ja arendustegevuse sihipärasuse ja jätkusuutlikkuse tagamine Eestis ja koostöö süvendamine rahvusvahelisel tasemel.**

Via Hanseatica Eesti arendustegevuse strateegilised tegevussuunad ja nende piires rakendatavad meetmed on üksteisest sõltuvad ja üksteist toetavad, st ühe strateegilise suuna eelisarendamine ei taga eraldi püstitatud eesmärgi täitmist.

4.2 STRATEEGIA

4.2.1 Rahvusvaheline koostöö, arendustegevus ja marketing

Eesmärk 1: Rahvusvaheline hästi toimiv Via Hanseatica transpordi- ja arengukoridor, turismitoote ja ühisturunduse kontseptsioon Valga-Tartu-Jõhvi-Narva suunda kaasavana. Via Hanseatica Eestist väljapoole piirületuse sujuvus, liigse bürokraatia puudumine.

Meetmed

- **M1. Koostöö süvendamine Via Hanseatica rahvusvahelises arendustegevuses**

Ülesanded:

- mitmeliigilise transpordi ühenduste tagamine riikide vahelises koostöös;
 - Läänemeremaade integratsiooni laiendamine hansatemaatikaga tegelevate arendusprojektide koostamisel ja elluviimisel, piiriülene koostöö Venemaa suunal;
 - Eesti rahvusvahelise Via Hanseatica alase koostöövõimekuse suurendamine, panustades SA Lõuna-Eesti Turism organisatsiooni jätkusuutlikkusse, sh riigi rolli suurendamisse Via Hanseatica alases tegevuses investeringute kavandamisel ja eraldamisel, sh projektide kaasfinantseerimisel.
- **M2. Ühtse Via Hanseatica alase turunduskontseptsiooni realiseerimine**

Ülesanded:

- Via Hanseatica turundusprojekti esitamine Euroopa Liidu struktuurifondidele, kuhu kaasata Via Hanseaticaga seotud riikide partnerid;
 - Via Hanseatica infomaterjalide koostamine ning nende levitamine elektroonilisel teel ja paber kandjal;
 - osalemine rahvusvahelistel turismimessidel ja kokkusaamistel.
- **M3. Valga-Tartu-Jõhvi Narva trassi sidustamine Euroopa TEN-T võrgustikuga**

Ülesanded:

- osalemine Euroopa Liidu transpordialaste otsuste ettevalmistamises ning Via Hanseatica Eesti mõjuala huvide esindamine.
- Rail Baltica arendamine, Tallinn-Berliin suunal rongiliikluse kindlustamine;
- Narva silla rekonstrueerimine;
- Koidula piiripunkti kaasaegse logistikasõlme väljaehitamine.

4.2.2 Transpordikoridori arendamine

Eesmärk 2: Kaasaegse, mitmekesise ja keskkonnasõbraliku transpordiinfrastruktuur Valga-Tartu-Jõhvi-Narva suunal, mis võimaldab mugavat, sujuvat ja turvalist liiklemist, kaasaegset ja kliendikesket teenindust, eri transpordiliikide kasutust ja kvaliteetseid ühendusi teiste transpordikoridoridega.

Kesksed teemad:

- **Liikumise sujuvus ja turvalisus**
Liiklemistingimused peavad võimaldama kiiret, sujuvat ja turvalist liiklemist kogu trassi ulatuses, sujuvaid piiriületusi;
- **Juurdepääs ja logistikakeskused**
Tagatud peab olema kvaliteetne juurdepääs olulistele trassil ja trassi lähialas paiknevatele majandus- ja administratiivkeskustele, teistele transpordikanalitele, olulisematele turismipiirkondadele. Logistikakeskuste olemasolu kaupade paindlikuks transpordiks.
- **Liikumisvõimaluste mitmekesisus**
Lisaks maanteele ja autotranspordile on oluline pakkuda võimalusi ka teiste, alternatiivsete transpordiliikide kasutamiseks transpordikoridoris või sellega samasuunaliselt kulgemiseks (ühistransport, veeliiklus, jalgrattaliiklus jm);
- **Kaasaegne, kvaliteetne ja kliendikeskne teenindus**
Transpordikoridoris või selle vahetus läheduses peab olema kättesaadav mitmekesine ja kaasaegne teenindus, mis arvestaks eri transpordiliikide ja reisijate erinevaid vajadusi;
- **Keskkonnasõbralikkus**

Transpordikoridori arendamisel rakendatakse vajalikke meetmed negatiivsete mõjude vähendamiseks ümbritsevale keskkonnale, suurendatakse teemaastiku miljööväärtust.

Meetmed

- **M4. Valga-Tartu-Narva maanteel liikluse sujuvuse ja turvalisuse arendamine**

Ülesanded:

- Valga-Tartu-Jõhvi-Narva maantee rekonstrueerimise jätkamine, arvestamine Via Hanseatica arenguvajadustega;
- Via Hanseatica maakondlike teemaplaneeringute kehtestamine kõigis trassiga seotud maakondades;
- Via Hanseatica märgistus vastavuses rahvusvaheliste nõuetega;
- rajada Narva ümbersõit ja uus piiriületuspunkt;
- rajada asulate ümbersõidud (Tartu linn, Jõhvi linn, Rõngu alevik).

- **M5. Alternatiivsete transpordivõimaluste arendamine Valga-Tartu-Narva suunal**

Alternatiivsete transpordivõimalustena käsitletakse Riia-Valga-Tartu-Tapa ja Tapa-Narva-Peterburi raudteed, Tartu Ülenurme lennuvälja, Emajõe vesikonna veeteed ning Soome lahe väikesadamaid.

Ülesanded:

- selgitada välja Peipsi järve ja Soome lahe veeühenduse rajamise võimalikkus ja Emajõe vesikonda, Peipsi järve ja Läänemerd ühendava veete loomise tasuvus- ja teostatavusanalüüs;
- Ida-Virumaa väikesadamate võrgustiku väljaarendamine;
- toetada Riia-Valga-Tartu-Tapa-Narva-Peterburi vahelise reisirongiliikluse väljaarendamist;
- toetada Tartu Ülenurme lennuväljalt reisijate regulaarliinide arvu suurendamist;
- Tartu-Peipsi-Venemaa suunal laevaliikluse toetamine.

- **M6. Peatus- ja puhkekohtade võrgustiku väljaarendamine**

Arendatakse välja Via Hanseatica trassi ääres puhkekohtade võrgustik. Puhkekohad komplekteeritakse vajaliku väikeinventariga (laud, istepingid), kuivkäimlaga, prügikastidega ja vajaliku informatsiooniga. Võimalusel ühildatakse puhkekohad olemasolevate ja perspektiivsete teenindusjaamadega või -asutustega (teeäärne tankla, kaubandus- ja/või toitlustusasutus). Soodustatakse haagissuvilate parkimiseks tingimuste loomist (näiteks Omedul, Raadil, Pangodis vm) ja kaugvedude kaubatranspordi teenindamisele suunatud logistikakeskuste arengut (Valgas ja Narvas).

Ülesanded:

- Määratleda peatus- ja puhkekohtade potentsiaalsed kohad ja väljaarendamistöõde maht:

- olemasolevate teenindusjaamade, puhkekohtade ning teiste platside asukoha analüüs ja arendamise planeerimine,
- uute puhkekohtade planeerimine ja rajamine, vajaliku inventari ja infotahvlitega varustamine.
- Arendada välja logistikakeskused Valgas ja Narvas;
- soodustada haagissuvilate parkimiseks tingimuste loomist puhkealade, laagriplatside kämpingute, majutusasutuste, teenindusjaamade vms juures.

• **M7. Jalgrattaliikluseks tingimuste loomine piki Valga-Tartu-Jõhvi-Narva maanteed**

Ülesanded:

- Töötada välja ja rakendada lahendused katkematu jalgrattatee loomiseks piki Via Hanseatica trassi:
 - jalgrattatee projekteerimine ja vajalike maa-alade reserveerimine;
 - jalgrattatee tähistamine ja viidastamine.

• **M8. Maanteeäärse miljöö parandamine ning maanteeliiklusest tulenevate negatiivsete keskkonnamõjude vähendamine**

Ülesanded:

- analüüsida transpordikoridori visuaalset atraktiivsust;
- kavandada ja rakendada maastikukujunduslikke meetmeid (vaadete avamine jm);
- toetada lagunenuid tööstushoonete ja muude rajatiste likvideerimist;
- tagada teeäärte regulaarne hooldus;
- tõhustada heakorranõuete täitmist maaomanike poolt;
- korrastada bussiootepaviljonid.

• **M9. Trassiäärse teenindusettevõtluse arengu soodustamine ja suunamine**

Ülesanded:

- tagada trassiäärse ettevõtluse arenguks vajalike maade reserveerimine;
- trassiäärse maakasutuse planeerimine.
- Toetada ettevõtluse alaseid projekte:
 - varustada ettevõtlusalad vajalike tehniliste kommunikatsioonidega.

4.2.3 Via Hanseatica turismitoote arendamine

Eesmärk 3: Via Hanseaticaga seotud turismitooted transpordikoridori mõjualas; ettevõtluse konkurentsivõime ja uuendusmeelsus.

Meetmed

- **M10. Turismikohtade potentsiaali arendamine, Via Hanseatica potentsiaalsete turismitoodete, tootepakettide, turismimarsruutide vms väljakujundamine**

Ülesanded:

- jätkata Via Hanseatica turismitoodete, sh turismimarsruutide arendamist ja uute loomist;
- rakendada Via Hanseatica turismitoodete ja teenuste turustamiskontseptsioon;
- rakendada turismikohtade arendamisel kompleksseid planeerimismeetmeid (turismikoha arengu terviklik planeerimine sisaldades nii atraktsioone, teenuseid, parklaid).

- **M11. Turismiobjektide ja vaatamisvääruste füüsilise ligipääsetavuse parandamine**

Ülesanded:

- Koostöös Maanteeametiga koostada Via Hanseatica teede investeringuplaanid, mis arvestavad ka kohalike vajadusi ning ühisinvesteeringu võimalusi kohalike omavalitsuste ja teiste asjast huvitatutega.

- **M12. Infosüsteemi väljaarendamine**

Ülesanded:

- töötada välja Via Hanseatica infosüsteemi arenguvajaduste kava;
- Via Hanseatica turismiobjektide ja vaatamisvääruste viidastuse parendamine ja vajaduse viitade ehitamine;
- Via Hanseaticat tutvustavate publikatsioonide ja infomaterjalide koostamine, väljaandmine ja levitamine nii paber kandjal kui elektroonilistel vahenditel.
- Via Hanseatica alase tegevuse kajastamine SA Lõuna-Eesti Turism internetipõhisel kodulehel

- **M13. Turismiettevõtluse arendamine toote ja teeninduskvaliteedi parandamiseks**

Ülesanded:

- Via Hanseatica turismiarengu vajadustest lähtuvate koolituste kavandamine ning läbiviimine.

4.2.4 Eesti-sisese arendustegevuse sihipärasus ja jätkusuutlikkus

Eesmärk 4: Via Hanseatica alase koostöö- ja arendustegevuse sihipärasuse ja jätkusuutlikkuse tagamine Eestis ja koostöö süvendamine rahvusvahelisel tasemel.

Meetmed

- **M14. Koostöö arendamine avaliku (ministeeriumid, maavalitsused, kohalikud omavalitsused), era- (teenindusettevõtjad) ja kolmanda sektori (turismiühendused, muud mittetulunduslikud organisatsioonid) vahel ning SA Lõuna-Eesti Via Hanseatica-alase institutsionaalse võimekuse suurendamine**

Ülesanded:

- Via Hanseatica juhtrühma liikmete uuendamine ja tööplaani koostamine;
- Via Hanseatica arendamiseks mitmeid osapooli hõlmavate koostööprojektide algatamine ja elluviimine;
- Via Hanseatica projektide kaasfinantseerimise põhimõtete väljatöötamine.

- **M15. Kohalike arendajate algatuste toetamine ning arendussuutlikkuse tõstmine**

Ülesanded:

- kohalike arendusprojektide koostamine, rahataotluste esitamine ja projektide elluviimine;
- turismiettevõtjate ja arendustöötajate koolituste ja õppereiside korraldamine;
- Via Hanseatica parima aasta teo selgitamine ja võitja tunnustamine.

5. VIA HANSEATICA ARENGUSTRATEEGIA ELLUVIIMINE

Via Hanseatica arengustrateegiat viiakse ellu ministeeriumite, Valga, Tartu, Jõgeva ja Ida-Viru maavalitsuste, kohalike omavalitsuste, turismiettevõtete ja teiste asjast huvitatud isikute koostöös. Arengustrateegia elluviimist koordineerib SA Lõuna-Eesti Turism koostöös Eesti Vabariigi ministeeriumite, Valga, Tartu, Jõgeva ja Ida-Viru maavalitsuste, omavalitsuste, ettevõtjate ja mittetulundussektori esindajatega. Lisaks sellele on igas maakonnas arenduskeskused, kes koostöös maavalitsustega, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutusega, kohalike omavalitsustega, ettevõtjatega ning teiste asjast huvitatud organisatsioonidega tegelevad arendusalaste küsimustega kohtadel, mis võimalusel toetavad ka Via Hanseatica teemalist arendustegevust.

Arengustrateegia elluviimine toimub Via Hanseatica strateegilistest eesmärkidest tulenevate meetmete ja ülesannete alusel. Projektide rahastamiseks taotletakse vahendeid Euroopa Liidu struktuurifondidest ja kaasfinantseeringut avaliku, era- ja mittetulundussektori institutsioonidest.

Via Hanseatica arengustrateegia elluviimise oluliseks osaks on dokumendis esitatud tegevusvajaduste kajastamine maakondlikes ja kohalike omavalitsuste arengu ja planeeringu alastes dokumentides.

KASUTATUD MATERJALID

1. Arengustrateegia Valgamaa 2013. 2009. aasta täiendatud versioon.
2. Enno Lend, Kalle Kask (2007). Via Hanseatica transpordikoridori ja selle arenguvööndi eeluuring.
3. Ida-Virumaa arengustrateegia 2005-2013.
4. Ida-Virumaa turismi arengukava aastateks 2007-2013. Tegevuskava 2009+.
5. Jõgevamaa Via Hanseatica arenguvööndi turismiarenduse strateegia 2007-2020. Consumetric OÜ.
6. Lõuna- Eesti kui turismipiirkonna maine Eesti turistide küsitluse kokkuvõte.
7. Lõuna-Eesti maine uuringu aruanne.
8. Lõuna-Eesti turismi arengukava aastani 2020.
9. Malle Salupere (2005). Via Hanseatica. Ajaloolis-kultuuriline taust.
10. Ruumilise arengu põhimõtted ja suundumused Via Hanseatica mõjualal. Valga maakonna teemaplaneering. 2007.
11. Statistikaamet, www.stat.ee.
12. Tartu linna turismi arengukava 2008-2013.
13. Tartu maakonna arengustrateegia aastani 2014.
14. Transpordi arengukava 2006-2013.
15. Valga maakonna puhke- ja turismimajanduse arengukava aastateks 2008-2013.
16. Via Hanseatica arengustrateegia. 2002. Geomedia OÜ.
17. Via Hanseatica Marketing Plan 2007-2010. Horizon Development Baltics.
18. Välisturistid Ida-Viru, Tartu ja Valga maakonnas 1. aprill 2004 – 31. detsember 2006. Positium OÜ.
19. Üleriigiline planeering Eesti 2010.

LISA 1.**1. VIA HANSEATICA EESTI TRANSPORDIKORIDORI JA SELLE EELDATAVA MÕJUALA OLUKORRA ÜLEVAADE****1.1 VIA HANSEATICA TRANSPORDIKORIDORI ÜLEVAADE**

Via Hanseatica transpordikoridorina Eesti piires käsitletakse Valga-Tartu-Jõhvi-Narva maanteed ja selle lähiala, nn arenguvööndit, kus paikneb valdav osa maanteetrassi teenindussfäärist ja maanteelt hõlpsasti kättesaadavatest turismiobjektidest ja külastusväärsustest.

1.1.1. Maanteeinfrastruktuur

Valga maakonda läbib Valga-Tartu-Jõhvi maantee ligi 45 km ulatuses. Maantee on korras ja Valgast kuni Väike-Emajõeni on maanteega paralleelselt kergliiklustee. Olulisemaks sõlmpunktiks trassil on **Valga linn** - turismikeskus ja Eesti-Läti piirilinn, kus paiknevad mitmekesised teenindus-, ööbimis- ja toitlustusvõimalused, tanklad ja turismiinfokeskus. Teiseks oluliseks sõlmpunktiks trassil on **Puka alevik** - teederistmik kõrvalsuundadele, kus paiknevad kaubandus-teeninduslikud asutused ja raudteejaam (Valga-Tartu raudteeliin). Alternatiivseks kulgemise variandiks on **Otepää** turismipotentsiaali arvestades Valga - Tsirguliina - Sangaste - Otepää - Tartu - Jõhvi trass. Kõrvalepõike saab trassilt teha **Tõrva** suunas (kohalik keskus, toitlustus ja majutus, puhkevõimalused).

Tartu maakonda läbib Valga-Tartu-Jõhvi maantee ca 70 km ulatuses. Lisaks põhitrassile on alternatiivseks trassiks Alatskivi-Kallaste-Omedu suund.

Tartu maakonna osas on Via Hanseatica trassi sõlmpunktideks **Rõngu alevik** (teederistmik kõrvalsuundadele, vallakeskus ja kohalik teenindus- ja kultuurikeskus), **Waide motell** (majutus ja toitlustus, karavani parkla), **Elva linn** (mitmekesise teenindussfääriga kultuuriajalooline puhkelinn, turismiinfopunkt) ja **Tartu linn** (regionaalne keskus, haridus- ja teaduskeskus, mitmekesised teenindus-, ööbimis- ja toitlustusvõimalused. Kultuuriüritused, muuseumid, teatrid, kultuuri- ja ajaloomälestised. Logistikakeskus: lennuväli, siseveesadam, ümbersuundumine Tallinna ja Jõgeva maanteedele. Linna läbib Tapa-Tartu-Valga raudtee).

Alatskivi-Kallaste-Omedu trassi puhul on sõlmpunktideks **Alatskivi** (vallakeskus ja kohalik teeninduskeskus, kaitsealad ja loodushoiuprojektid, puhkemaastik) ja **Kallaste** (vallakeskus, kalastus- ja puhkepiirkond, mitmekultuurilisus).

Maantee olukord on hea. Tartu linna ümbersõidutee puudumisel transiitliikluse korraldus kohmakas. Lahendamist vajab kergliiklustee rajamine ennekõike Elva ja Tartu vahelisel alal.

Jõgeva maakonda läbib Via Hanseatica trass ligi 40 km ulatuses. Alternatiivseteks trassiks on Alatskivi-Kallaste-Omedu trass, aga ka Tartu-Jõgeva-Mustvee trass. Põhimaantee on heas korras.

Olulisemaks trassi sõlmpunktiks maakonnas on **Mustvee linn** (maakonna idapoolse osa keskus, teenindussfäär ja sadam). Tartu-Jõgeva-Mustvee trassi puhul on sõlmpunktideks **Tabivere alevik** (vallakeskus), **Kaarepere** (raudteejaam), **Jõgeva linn** (maakonnakeskus, teeninduskeskus, raudteesõlm) ja **Torma alevik** (kohalik keskus).

Ida-Viru maakonda läbib Via Hanseatica trass umbes 115 km ulatuses, kulgedes 65 km ulatuses piki Valga-Jõhvi maanteed ja 50 km ulatuses piki Tallinn-Narva maanteed. Põhimaantee on heas korras. Probleemiks on Jõhvi viadukt, mis vajab rekonstrueerimist. Kõrvalteede olukord valdavalt rahuldav (halvas seisukorras kruusateed).

Ida-Virumaa osas on sõlmpunktideks **Narva linn** (piirkonnakeskus ja Eesti-Vene piirilinn, turismikeskus, teeninduskeskus, tööstuskeskus, majutus ja toitlustus) ja **Jõhvi linn** (maakonnakeskus, turismi- ja teeninduskeskus, logistikakeskus- Narva-Tallinn raudtee).

1.1.2. Muu transpordiinfrastruktuur

Via Hanseatica trassilt saab kasutada bussi-, raudtee- ja lennutransporti, lõbusõitudeks veeteed.

Trassil toimib **regulaarne riigisisene ja rahvusvaheline bussiliiklus**. Rahvusvahelised bussiliinid on Tartu-Valga-Riia, Tartu-Narva-Peterburi ja Tallinn-Tartu-Moskva.

Raudteeliinidest läbib vaatlusaluseid Via Hanseatica trassi ala Tapa-Tartu-Valga ja Tallinn-Narva raudteeliinid. Raudteed kasutatakse valdavalt kaubavedudeks. Regulaarne reisrongiliiklus toimib Tallinn-Tartu ja Tallinn-Narva suunal ja 2010. aastast Tartu-Valga suunal. Valgast ümberistumisega on võimalik reisirongi kasutades sõita Riiga.

Veetee ühendab endas Väike- ja Suur-Emajõe, Võrtsjärve ja Peipsi järve ning Narva jõe. Veetee on kasutatav matkamise ja lõbusõidu otstarbel. Regulaarne laevaliiklus puudub. Tartust lähtuva regulaarse laevaliikluse loomine on kõne all olnud Pihkva suunal. Peipsi järve ja Emajõe vesikonna arengule avarama perspektiivi looks Soome lahelt Peipsi järvele laevatee loomine, samuti Peipsi ranniku väikesadamate arendamine (Mustvee, Omedu, Kallaste, Vasknarva/Alajõe, Rannapungerja, Lohusuu).

Eesti Põhjaranniku väikesadamad on suhteliselt tagasihoidlikult arenenud ja arvestatavat võrgustikku, eriti Peterburi suunal, endast ei kujuta. Laevaliikluse seisukohalt on kõige olulisem Sillamäe sadam. Perspektiivis on esmalt kavandatud Narva, Narva-Jõesuu ja Toila paadisadamate väljaarendamine, seejärel Narva ja Kulgu sadama ühendustee ning Kulgu sadama väljaarendamine. Narva arendab linnasadamat, probleemiks aga jääb Narva jõe suudme faarvaater.

Lennuliikluse tarvis on olemas Tartu-Ülenurme lennujaam. 2009. aasta suvel avati Tartust regulaarne lennuliiklus Stockholmi ja Riiga. Via Hanseatica

arenguvööndis asub veel Narva lennuväli, kaugematest ka Ridali, mis on spetsialiseerunud klubilisele sportlikule lennundusele.

1.2 VIA HANSEATICA EELDATAVA MÕJUALA ÜLEVAADE

1.2.1 Valgamaa

Joonis 2. Via Hanseatica mõjuala piirkonnad Valgamaal

Eeldatav mõjuala

Valgamaa osas on Via Hanseatica mõjutsooni arvatud omavalitsused, mida läbib Valga-Tartu maantee (Valga linn, Tõlliste, Õru ja Puka vallad) ning tähtsamate kõrvalmarsruutidena teed Valga-Sangaste-Otepää-Tartu (Sangaste, Otepää ja Palupere vallad) ning Valga-Jõgeveste-Tõrva-Rõngu (Tõrva linn ja Helme vald). Valga Maavalitsuse poolt koostatud Via Hanseatica mõjuala teemaplaneeringu kohaselt eristati Taheva-Karula loodusturismi piirkond, Otepää intensiivse puhkuse piirkond ja Tõrva-helme ajaloolis-kultuurilise väärtusega piirkond.

Asend, looduslikud tingimused

Valgamaa asub Eesti lõunaosas, piirnedes lõunast Läti Vabariigi, loodest Viljandi maakonnaga, põhjast-kirdest Põlva ja Tartu maakonnaga ning idast Võru maakonnaga. Maakonna pindala on 2046,49 km², mis hõlmab kogu Eesti

territooriumist 4,7%. Maakonna keskuseks on Valga linn, mis asub Eesti-Läti piiril ja moodustab kaksiklinna koos Läti Vabariigi Valka linnaga.

Valga maakonna pinnaehitus on väga mitmekesine. Maakonna lääneosa jääb Sakala kõrgustiku kaguossa. Selles on valitsev ürgorgudest liigestatud lainjas moreentasandik siin-seal kerkivate kuplite ning seljakutega. Põhja pool annavad maastikule ilme põhja-lõuna suunalised väikevoored ning madalamatel niiskematel aladel puisniidud ja metsad. Tõrva-Helme ümbrus on tasasem, kuid liigestatud Õhne ja ta lisajõgede orgudest. Sellel tihedasti asustatud alal vahelduvad laialdased põllumaad niitude, lohkudes asetsevate järvede ning üksikute metsatukkadega.

Maakonna keskosa hõlmab põhja-lõuna suunaline Väike-Emajõe orund ning selle jätkuks olev Valga nõgu, kus valitseb suuremalt osalt lainjas moreenmaastik, läbitud madalatest lamm- või moldorgudest. Laiemad põllualad on levinud Sangaste ja Laatre ümbruses.

Reljeefi vahelduvaim ja kõrgeim osa maakonnast on Otepää ümbruses. Kõrgeimad tipud on Kuutsemägi (217 m), Meegaste mägi (214 m), Harimägi (212 m). Otepää ümbruses on valitsev väga vahelduv kupliline moreenmaastik suurte kuppelmägede ning rohkete järvedega.

Valgast kagus kerkib lääne-idasuunalise vöötmena Karula kuplistik. Eriti vahelduva reljeefiga on kuplistiku idaosa. Karula ümbrus on rikas järvedest.

Maakonna lõunaossa jääb Hargla nõgu - kõrgustike vaheline tasane ala, kus metsade keskel kerkib kohati üksikuid moreenkupleid ja kühme. Omapärase kauni loodusega on Koiva ja Mustjõe orud ning Aheru järve ümbrus.

Maakond on väga järvederohke. Eriti rohkesti on järvi Otepää kõrgustikul, maakonna kaguosas Karula kuplistiku alal ning lääneosas Õhne jõe valgjalal. Suuremad järved on Pühajärv (286 ha) ja Aheru järv (234 ha).

Rahvastik

2009. a 01. jaanuari seisuga elas Valgamaal 34 135 elanikku, mis moodustab ca 2,5% kogu Eesti elanikkonnast. Rahvastikust pool elab linnades. Maakonnas on 2 linna (Valga, 14152 el. ja Tõrva 3092 el.) ja 11 valda. 1989. aasta rahvaloendusega võrreldes on maakonna rahvaarv vähenenud ca 8,5%. Via Hanseatica eeldatava mõjuala omavalitsustes elab kokku 30,4 tuhat elanikku.

18,8 % maakonna rahvastikust on tööeelses eas (2000. a. 19,2%), tööeas 58,8% (59,2%) ja pensionieas 22,4% (21,6%). Töötute osakaal tööealisest elanikkonnast oli 2009. a alguses 14,2% (Eesti keskmine 6,6%). Valgamaal on 31.10.2009 Tööturuameti andmetel 2245 töötut.

Valgamaal on elanikud Eesti keskmisest (24%) rohkem koondunud kodanikeühendustesse, mille tegevustes osaleb 2009. a alguses valminud uuringu "Kohaliku initsiatiivi arendamine – LEADER-tüüpi meede" kohaselt 27% valgamaalasi.

Majandus

Valga maakonnas on 01.12.2009.a seisuga registreeritud 2264 erineva õigusliku staatusena ettevõtet. Suurima osakaaluga on osaühingud, mida oli 1262, füüsilisest isikust ettevõtjaid oli 887 ning aktsiaseltse 78. Ettevõtlusaktiivsus on viimastel aastatel pidevalt kasvanud.

Hõivestruktuur jagunes 2008.a Statistikaameti andmete põhjal tööealiste elanike hulgas selliselt, et 39 % hõivatutest olid tegevad sekundaar-, 52,4 % tertsiaar- ja 8,6 % primaarsektoris.

Põhiliselt kohalikul toorainel baseeruvateks tööstusharudeks on metsa-, puidu-, toiduainete- ja kergetööstus. Tööstustoodangu peamised eksportartiklid on puitmööbel, kokkupandavad puitelamud, rõivad jm. Valga linn on maakonna peamine töötleva tööstuse ja teeninduskeskus ning on kujunenud ka piirkonna peamiseks kaubanduskeskuseks. Suurema osa teenindussektori ettevõttest moodustavad kaubandus- ja turiste teenindavad ettevõtted. Tähtsaim turismipiirkond on Otepää piirkond, Valga on Lõuna-Eesti visiitkaart Lätist tulijatele.

Järjest enam on Valgamaal hakatud tegelema talu-, loodus ja seiklusturismiga, mis on tunduvalt elavdanud elu ja ettevõtlusaktiivsust maapiirkondades. Hoogustunud erinevate seltside ja ühingute tegevus. Aktiivselt tegutseb maakondlik MTÜ Valgamaa Kodukandi Ühendus. Asutatud on omavalitsusi, ettevõtjaid ja kolmandat sektorit ühendav MTÜ Valgamaa Partnerluskogu. Seisuga 01.12.2009 oli mittetulundusühingute ja sihtasutuste registris registreeritud 670 mittetulundusühingut ja sihtasutust.

Valgamaa Via Hanseatica mõjuala võib funktsionaalselt jagada kolmeks alaks:

- Otepää puhkepiirkond – Sangaste, Otepää ja Palupere valla territoorium;
- Tõrva-Helme puhkepiirkond – Tõrva linn, Hummuli ja Helme vald;
- Valga linn.

Otepää puhkepiirkonda (Sangaste, Otepää, Palupere vald) tuntakse kui looduslikult kauni maastikuga rahvusvahelist talispordikeskust, mis rajaneb peamiselt Otepää linnas ja lähialal mitmekesiste ja kaasaegsete sportimisvõimalustega Tehvandi-Kääriku tippspordi ja puhkekeskusebaasil. Aktiivse puhkuse ja sportimise võimalused on arenemas ka Otepää ümbrusest kaugemal. Talvise tegevuse kõrval on jõudsalt arenemas ka suveperioodi puhkevõimalused. Otepää piirkonna olulisemateks märksõnadeks on aktiivne puhkus, talisport ning meelelahutus. Piirkonnas korraldatakse hulgaliselt nii kohaliku kui ka rahvusvahelise tähtsusega spordivõistlusi ja kultuuriüritusi, millest olulisemad on spordiüritustest Worldloppet sarja kuuluv Tartu Maraton, Tartu rattamaraton, Tartu jooksumaraton, suusatamise MK etapp, Saku Suverull, Vidrike Galopp (ratsutamise) jt, kultuuriüritustest Pühajärve Kuldkala, Leigo järvemuusikakontserdid jt.

Piirkond on rikas ka kultuuri ja ajalooobjektide poolest. Olulisemateks vaatamisväärsusteks ses osas on **Otepää linnamägi**, **Maarja luteri kirik** (ehitatud 1671. a), **Eesti Lipu muuseum**, **Otepää Suusamuuseum**, **Energiasammas** jpt.

Piirkonna peamiseks looduslikuks väärtuseks on väga vaheldusrikka kuplistikuga Otepää kõrgustik, mille kõige iseloomulikuma osa baasil on loodud Otepää looduspark (22430 ha) mis on suurim maastikukaitseala Eestis.

Valgamaal on kõige rohkem järvi Eestis. Otepää ümbruses on iga 9 km² kohta üks järv. **Pühajärv** (254 ha) on üks Eesti ilusamaid järvi, maalilisust lisab ümbritsev kaunis kupliline loodus. Otepää ümbruse loodus- ja ajalooväärtustega tutvumiseks on rajatud ümber järve Pühajärve õpperada ning Otepää-Kääriku matkarada.

Lisaks Otepää talispordikeskusele on piirkonnas välja arenemas ka Sangaste turismikeskus, mille südames on **Sangaste loss** (ehitatud 1874-1881) koos pargiga.

Tõrva-Helme puhkepiirkonna olulisemad turismiatraktsioonid on seotud Tõrva linna ja Helme ümbrusega. Tõrva linna võib pidada väikeseks aed- ja suvituslinnaks, kus paiknevate järvede ja Öhne jõe baasil on välja kujunemas mitmekesised puhkevõimalused. Olulisematest kultuuri- ja ajaloo-objektidest on piirkonnas **Hummuli mõis**, Vene väejuhi **Barclay de Tolly** (1761-1818) **hauakamber** Jõgevestes, **Tõrva raekoda** (e 1890), **Tõrva kõrtsihoone** (19 saj), **Helme mõis ja mõisapark** (18 saj), **Helme ordulinnuse varemed** (14 saj) jpt.

Valga linn on Eestimaa noorima ja ühe väiksema maakonna pealinn, omapärane kaksiklinn, kus linnast läheb läbi Eesti-Läti riigipiir. Linna Lätimaale jäävat osa nimetatakse Valkaks. Ehkki Valgat peetakse rohkem piirilinnaks ja arenevaks logistikakeskuseks (maantee- ja raudteetransport), on linnas ka mitmeid vaatamisväärsusi, nagu näiteks **18. saj. valminud kabel** (Riia tn 16), **Valga Muuseum**, Valga **Jaani kirik** (ehitatud 1787-1816), Valga **Issidori apostliku-õigeusu kirik** (e 1897-1898. a), **Rooma katoliku kirik**, Valga **raekoda** (1865. a.) jpt. Valga lähistel Tartu maantee ääres asub imposantne **Paju lahingu** (31.01.1919) **mälestusmärk**.

Turismiteenindus ja aktiivse puhkuse võimalused

Valgamaal on kaasajaks välja arenenud juba küllaltki mitmekesine turismiteenindussfäär.

Majutusasutusi (atesteeritud) on Valgamaal 2009. a augusti seisuga ühtekokku 107 (kokku ca 2800 voodikohaga), neist 12 on hotellid (757 kohta), 2 motellid (55 kohta), 13 külalistemajad (419 kohta), 33 puhkemajad (432 kohta), 9 hostelid (336 kohta), 11 puhkekülad ja -laagrid (rohkem kui 500 kohaga), 8 külaliskorterid (94 kohta) ja 19 kodumajutust (195 kohta). Majutusasutustest enamik asub Otepää piirkonnas, olulisemad neist on Pühajärve SPA hotell, Kääriku Puhke- ja Spordikeskuse hotell, Hotell SPA Bernhard, hotell Karupesa, Kesklinna hotell, Annimatsi Kämping, Madsa puhkeküla jt. Tõrva piirkonnas on majutusasutustest olulisemad De Tolly hotell, hotell Pigilinna jt. Valga linnas ja selle lähialas on Hotell Metsis, Säde Külalistemaja ja Jaanikese motell.

Toitlustusasutusi (atesteeritud) on Valgamaal üle 40-e (ühtekokku 2517 kohaga), neist 7 restorani (398 kohta), 11 publi (800 kohta), 13 baari (542), 5

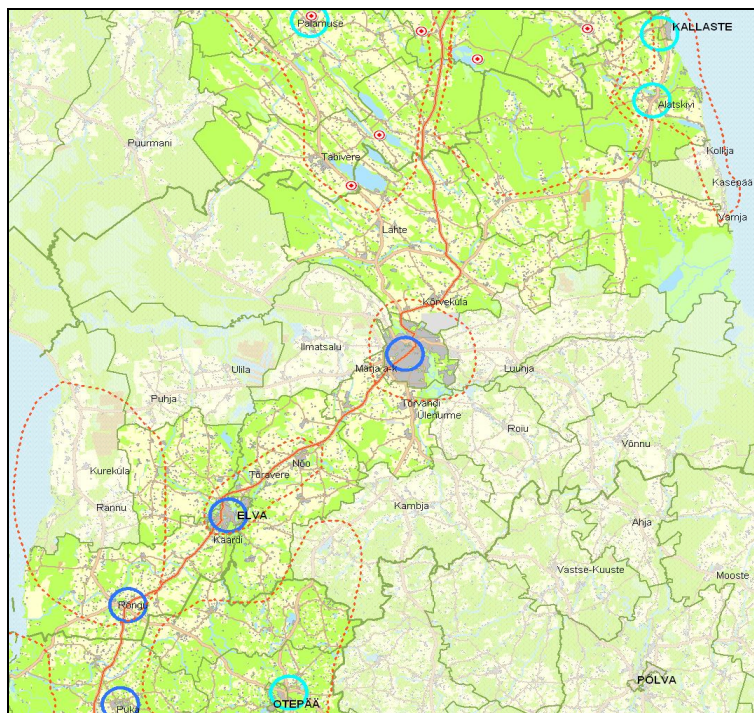
kohvikut (128 kohta), 6 sööklad ja kiirtoitlustuskohta (169 kohta), 4 ööklubi (480 kohta) ja 3 kasiinot. Nagu majutusastustegi puhul, asub enamik toitlustuskohti Otepää piirkonnas.

Aktiivse puhkuse toodetest on Valgamaal levinumad mäesuusatamine (6 mäe, 13 tõstukit, 18 nõlva), murdmaasuusatamine, ratsutamine, lume *safari* ja *snowtubing*, kanuumatkad, jalgrattamatkad, loodusmatkad tähistatud matkaradadega, kalastamine, jahipidamine, ATV matkad ja laenutus, samuti mitmesugused kultuuri- ja spordiüritused. Lisaks on veel mitmesugused võimalused erinevate spordialadega tegelemiseks, nagu krossirajad, rollerirada, liuväljad, lasketiir laskesuusatajatele, tenniseväljakud, squash, petanque *fun-ball*, paintball, spordisaalid, spordiväljakud, jõusaalid, golfi harjutusväljak jt. ning paljudes kohtades on võimalik laenutada vajalikku spordivarustust. Enamik aktiivse puhkuse toodetest ja infrastruktuurist asub Otepää piirkonnas.

Turismiinfot väljastavatest asutustest on Valgamaal Valga Turismiinfokeskus, Otepää Turismiinfokeskus ja Tõrva-Helme Turismiinfopunkt. Maakondlike viidaprojektide raames on paigaldatud suunaviidad kõigile olulisematele turismiobjektidele.

Olulisemateks reisikorraldajateks on Valgamaal AS Hansareisid, Valga Reisibüroo, A-Karuse reisibüroo, Sereno Reisid, Otepää Reisibüroo.

1.2.2 Tartumaa

Joonis 3. Via Hanseatica mõjuala ja turismipiirkonnad Tartumaal

Eeldatav mõjuala

Tartumaal on Via Hanseatica eeldatava mõjuala hulka arvatud Rõngu, Konguta, Nõo ja Ülenurme vald ning Elva linn (Valga-Tartu maantee), Tartu linn, Tartu,

Vara, Alatskivi vald ja Kallaste linn (Tartu-Jõhvi ja Aovere-Kallaste-Omedu teed).

Asend, looduslikud tingimused

Tartumaa asub Eesti kesk- ja idaosas, olles ümbritsetud põhjas Jõgeva, läänest Viljandi, lõunast Valga ja Põlva maakonnaga, idast Peipsi järvega. Maakonna pindala on 3089 km², mis moodustab ca 6,9% Eesti territooriumist. Maakonna ja ühtlasi kogu Kagu-Eesti keskuseks on Tartu linn, mis asub tähtsate rahvusvaheliste Peterburi - Riia ja Tallinn - Pihkva liikumisteede ristumiskohas.

Tartumaal on esindatud peaaegu kõik maastikutüübid, mida Eestis leida: Peipsiäärsed ja Võrtsjärve nõo soised madalikulid, Otepää kõrgustik ja Vooremaa, Kagu-Eesti lavamaa tasandikulid ja ürgorud. Kolmandikku maakonnast katab mets, kolmandik on põllumaa, ligi veerandi moodustavad sood. Peipsi - Euroopa suuruselt viies järv - on oluline kalajärv ning ka mõnus puhkuse veetmise paik oma liivarandade, paadisadamate ja kaunite looduspaikadega. Võrtsjärv on samuti kalarikas järv ning meeldiv puhkusekoht. Lisaks nimetatutele on Tartumaal veel ligi 100 looduslikku ja tehisjärve. Eesti tuntuim jõgi - Emajõgi - voolab läbi Tartu linna ja poolitab maakonna. Ajalooliselt on ta olnud tähtis kaubatee kui ainus täies pikkuses laevatatav jõgi Eestis. Tartumaa suuremate jõgede langus on väike, kevadiste suurvete ajal leiavad siin aset ulatuslikud üleujutused. Olulisim maavara on turvas, mis annab märkimisväärse osa ekspordist. Teisi maavarasid on vähe, peamiselt liiv ja kruus kohalikeks vajadusteks. Vaatamata intensiivsele inimtegevusele on Tartumaal säilinud palju puutumatut loodust ja kaitsealad võtavad enda alla üle kümnendiku maakonna territooriumist.

Rahvastik

2009. a 1. jaanuari seisuga elas Statistikaameti andmetel Tartu maakonnas 149 605 inimest, mis moodustab ca 11% kogu Eesti elanikkonnast. Neist elab linnades 109 703 inimest ehk 73% ja maal 39 902 inimest ehk 27%. Tartumaa on üks tihedamalt asustatud piirkondi Eestis. Enamus rahvastikust elab siiski Tartu linnas ja selle lähiümbruses, teised suuremad asulad paiknevad suuremate maanteede ääres ja viljakamate põldudega piirkondades. Maakonnas on 3 linna (Tartu 102 817 el., Elva 5757el. ja Kallaste 1129 el.) ja 19 valda. Via Hanseatica eeldatava mõjuala omavalitsustes elab kokku 128,4 tuhat elanikku.

Tartumaa rahvastik paistab silma oma suhteliselt kõrge haridustasemega: tervelt 12-l protsendil elanikest on kõrgem haridus. Peamiseks põhjuseks on kaks Tartus asuvat ülikooli.

17,8% maakonna rahvastikust on tööeelses eas, 67% tööeas ja 15,2% pensionieas. Töötute osakaal tööealisest elanikkonnast on 9,5% (Eesti keskmine 6,6%). Tartumaal on Tööturuameti andmetele seisuga 31.10.2009 6829 registreeritud töötut.

Majandus

Tartumaa on arenenud tööstus-, põllumajandus- ja teeninduspiirkond. Põhilised tööstusharud on puidu- ja mööblitööstus, klaasi ja klaaspakettide tootmine,

joogi- ja konservitööstus, samuti röiva- ja jalatsitööstus. Kõige ühtlasemalt on maakonnas arenenud puidutööstus. Tartumaale iseloomulikud tooted on plastmassid, toiduained, mööbel ja ehitusmaterjalid. Siin valmistatakse lasereid, aktiivselt tegeletakse teadus- ja arendustegevusega. Tänu Tartus asuvatele kõrgkoolidele ja teadusasutustele on suured arenguväljavaated teadmismahukal tootmisel: viimastel aastatel on kiiresti kasvanud mitmed infotehnoloogia-, bio- ja nanotehnoloogia firmad. Kõige rohkem töökohti maakonnas pakub teenindus- ja kaubandussektor. Tartumaal asuvad Eesti ühed viljakamad põllumaad ja siin antakse kümnendik kogu Eesti põllumajandustoodangust. Tähtsaks elatusallikaks maamajanduses on kalapüük Peipsil ja Võrtsjärvel.

01.12.2009 seisuga oli Äriregistris registreeritud 13 461 Tartumaal asuvat äriühingut, füüsilisest isikust ettevõtjat või välismaa äriühingu filiaali. Suurima esindatusega on osaühingud, mida oli selle kuupäeva seisuga registreeritud 10 171, füüsilisest isikust ettevõtjaid oli 2596 ning aktsiaseltse 506.

01.12.2009 seisuga oli mittetulundusühingute ja sihtasutuste registris registreeritud 3532 mittetulundusühingut ja sihtasutust.

Enim regionaalset lisandväärtust annab 2008.aasta seisuga Tartumaal tertsaarsektor (66%), sekundaarsektori (30%) ning vähim primaarsektor (4%).

Turismipiirkonnad ja -atraksioonid

Tartumaa Via Hanseatica mõjuala võib funktsionaalselt jagada viieks piirkonnaks:

- Rõngu-Rannu-Võrtsjärve piirkond – Rõngu, Konguta, Rannu ja Puhja vald. Hõlmab Võrtsjärve idakalda puhkepiirkonda. Liikumistrassiks kasutatav tee Rõngu - Rannu - Väike-Rakke - Puhja - Tartu tee kõrvalepõigetega;
- Elva puhkepiirkond – Elva linn ja Nõo vald;
- Tartu piirkond – Tartu linn ja Ülenurme vald;
- Saadjärve piirkond, Vooremaa lõunaosa – Tartu vald. Hõlmab Vooremaa lõunaosa. Alternatiivseks liikumistrassiks Tartu – Lähte – Äksi – Elistvere – Maarja;
- Peipsiääre rannikualad - Alatskivi piirkond – Vara ja Alatskivi vald ning Kallaste linn. Alternatiivseks liikumistrassiks Koosa - Varnja - Kolkja - (Nina) – Alatskivi.

Rõngu-Rannu-Võrtsjärve piirkond paikneb peamiselt Võrtsjärve idakalda ja Rõngu aleviku vahelisel alal. Võrtsjärv on Eesti suurim siseveekogu. Loodusväärtustest on siin olulisemad rannaastangu liivakivipaljandid (ca 4 km pikk ja kuni 8,5 m kõrge). Kauneimaks kohaks peetakse **Trepimäge**, kus kaldaastangus on mitmeid süvendeid, nn röövlikoopaid.

Kultuuri- ja ajaloo väärtustest on olulisemad **Püha Martini kirik** (15. saj. algus), Lüllemäe **Jumalaema Jerusalemma Minemise kirik** (ehitatud 1899-1901), **Rannu mõis** (ehitatud 1770), **Rõngu kirik** (ehit. 1901), Rõngu **Vabadussõja mälestusmärk** (taastatud 1995) ja **Rõngu köver kõrts**.

Elva puhkepiirkond asub Valga-Tartu maantee lähialadel ja hõlmab endas peamiselt Vitipalu, Vapramäe ja Vellavere maastikaitsealade territooriumi koos Elva aedlinna Peedu linnaosaga, mis on ajalooliselt tuntud suvituspiirkonnana (mitmed järved, männimets). Looduslikult on tegemist mitmekesise ja atraktiivse piirkonnaga. Olulisemateks maastikuobjektid on Elva jõe org, Vapramägi (kõrgus jõe pinnast ca 40 m, abs kõrgus 78 m), Verevi järv jt. Elva-Vitipalu, Vapramäe ja Vellavere maastikukaitsealal on välja arendatud mitmekesine matkaradade võrgustik ning ala on saavutamas üha suuremat populaarsust vaba aja veetmise kohana.

Piirkonna kultuuri- ja ajalooobjektidest olulisemad on Nõo luteriusu **Püha Laurentsiuse kirik** (ehitatud arvatavasti 13. saj), Nõo **apostliku õigeusu kirik** (ehitatud 1873. a). **Lukel** asub üks paremini säilinud algse planeeringuga mõisaparke Tartumaal.

Piirkonnas asub **Tõravere observatoorium** (ehitatud 1958–1964), kus on näitusetuba ja stellaarium. Observatooriumis on 4 teleskoopi (suurim 1,5 m peegelteleskoop). Tõraveres valmistatud seadmed leidsid kasutamist Nõukogude Liidu kosmosejaamadel. Observatooriumi baasil on tegemist atraktiivse külastuskeskusega.

Tartu linn on kaasajal Lõuna-Eesti regionaalne keskus, teadus- ja arenduskeskus, ülikoolilinn, logistikakeskus, kaubandus- ja teeninduskeskus. Ajalooliselt on Tartu olnud tähtsamate kaubateede ristumiskohaks. 13. sajandist alates kujunes Tartu üheks tähtsaimaks Liivimaa kaubalinnaks (Hansa Liidu koosseisus). 1632. a. loodi Tartu Ülikool, mida nimetati Rootsi kuninga Gustav II Adolphi auks *Academia Gustavianaks*. Olulisel kohal haridusmaastikul on ka Eesti Maaülikool.

Tartu on rikas erinevatest ajalooperioodidest pärit ajaloo- ja arhitektuurimälestiste poolest. Olulisemateks kultuuri- ja ajalooväärtusteks on **Jaani kirik** (ehit. 14 saj), **Tartu Raekoda** (ehitatud 1786), **Tartu Ülikooli peahoone** (ehit 1803–1809), **Tartu toomkiriku** varemed, **Tartu Tähetorn** (ehit 1807–1810) jpt. ajaloolised hooned ja objektid.

Kaasajal on Tartu arenev keskus, kus pidevalt lisandub üha uusi vaba aja veetmise ja meelelahutusvõimalusi, areneb kaubandus- ja teenindussfäär. Tartu on ka populaarseim siseturismi koht Lõuna-Eestis. Tartu on ainulaadsete festivalide, laulupidude ja muuseumide linn. Siin korraldatakse laulupidusid, rahvakunstipäevi, näitusi, kontserte, noortefestivale, kuhu tullakse ka väljastpoolt Eestit. Siin soodustatakse nii professionaalse kui rahvakultuuri arengut. Tartu muuseumides tutvustatakse aktiivselt rikkalikku kunsti- ja rahvaloomingupärandit.

Tartu ja Tartumaa sümbol on Emajõgi. Emajõge mööda ida suunas saab Peipsi järvele ja lääne suunas Võrtsjärvele Emajõe ülem- ja alamjooksul laiuvaid sood - Alam-Pedja looduskaitseala ja Emajõe Suursoo, mis on rahvusvahelise tähtsusega linnualad ja mille eripäraks on erakordselt madal inimasustus ning mis on arenemas loodusturismipiirkondadeks.

Tartu lähistelevälvatest objektidest on olulisemad **Eesti Rahva Muuseum Raadil**, mille kompleksi ehitamine on käimas ja **Eesti**

põllumajandusmuuseum Ülenurmes kui Eesti maaelu traditsioone tutvustav keskus. Samuti on potentsiaalse teemapargina oluline Emajõe-äärse Kärkna tsistertslaste kloostri (tsistertslaste ordu Euroopa kõige idapoolsem klooster) varemed ja vesilinnus.

Saadjärve piirkond jääb Tartu ja Jõgeva vahel laiuva omanäolise loodekagusuunalise voorestiku – Vooremaa, lõunaossa. Saadjärve piirkond on looduslikult mitmekesise maastikuga ja rikkaliku ajalooajaloopärandiga. Vooremaa on enam kui ükski teine piirkond Eestis seotud Kalevipoja legendidega. Saadjärve piirkonna turismiatraktsioonid ja tooted on enamikus seotud Saadjärvega ja Kalevipoja legendidega.

Piirkonna olulisemad vaatamisväärsused on **Püha Andrease pseudo-gooti stiilis kirik** Äksis (ehit 1730. a), **Saadjärve mõis** (18.-19. saj) ja **Kukulinna mõisahooned** (ehitatud 19.-20. saj vahetusel).

Saadjärv on kaasajal populaarne suvitus- ja vaba aja veetmise koht, samuti on järv populaarne purjetamiskohana nii suvel kui talvel.

Peipsiääre rannikualad – Alatskivi piirkonna märksõnadeks on Peipsiveere vanausulised, Alatskivi loss ja Juhan Liivi muuseum.

Alatskivi piirkond on välja kujunemas vaba aja veetmise ja kultuurikeskuseks. Loodust ilmestavad Alatskivi ürgorg, Alatskivi jõgi, paisjärv, muistne linnamägi, e **Kalevipoja säng**. Olulisemad ajaloo- ja kultuuriväärtused on **Alatskivi mõisahooned** (ehit 1601), **Alatskivi kirik** (ehit 1777-1782) **Juhan ja Jakob Liivi muuseum**, **Alatskivi kalmistu**. Arenemas on turismiinfrastruktuur.

Peipsiääre piirkonnas on säilinud vene vanausuliste kogukond. Tervikuna kulgeb vanausuliste kultuuriga seotud piirkond kitsa vööndina piki Peipsi järve kallast Tartumaal Varnjast kuni Kauksini Ida-Virumaal. Huvi pakuvad Tartumaal piki Peipsi kallast paiknevad ainulaadsed ridakülad (Kasepää, Kolkja, Varnja), mille elanikke on ajast aega tuntud sibula- ja kurgikasvatajatena. Seal on võimalus osa saada kolme sajandi pikkusest erinevate rahvuste kooselu tulemusena kujunenud segakultuurist ja vene küla iseloomulikust elulaadist ja kombestikust, mida tutvustab ka Kolkja vanausuliste muuseum. Looduslikest vaatamisväärsustest on olulisim Euroopa üks suurim järv Peipsi järv (pikkus on 143 km, suurim laius 48) ja järve kallas koos Kallaste pangaga (700 m pikk, kuni 11m kõrge). Kultuuri- ja ajalooäärtustest on olulisemad Kolkja **Jumalaema Kaitsmise kirik**, (ehit 1827.- 1998. a), Varnja **Issanda Templisseviimise kirik** (1855) ja **vanausuliste koguduse palvel** (1903). Kalarikas Peipsi järv on populaarne kalastuskohana.

Turismiteenindus ja aktiivse puhkuse võimalused

Majutusasutusi on Tartu linnas ja maakonnas kokku ligi 100 majutusettevõtet ning neis on kokku enam kui 2600 voodikohta Tartumaal pakuvad majutusteenuseid eriilmelised hostelid, külalistemajad, puhkemajad ning külaliskorterid ja B&B. Tartu linnas on enam kui 70 majutusasutust, kus on

kokku ligi 1900 voodikohta Maakonnas on ligi 30 majutusasutust, kus on enam kui 700 voodikohta.

Hotelle on Tartu linnas 13 neist hotell London on neljatärnihotell, hotellid Pallas ja Hansahotell kolmetärnihotellid ning hotell Tartu kahetärnihotell. Uusimad hotellid on Antoniuse hotell vanalinnas, Margaretha Villa ja Dorpati hotell. Tartu maakonnas on 3 hotelli, sealhulgas kolmetärnihotell Raadil.

Hosteleid on Tartus 8, külalistemaju 6 (kokku 87 voodikohta), kodumajutusi 14, külaliskortereid 34. Kodumajutusi 11,

Väljaspool Tartu linna on Tartumaal 5 motelli (193 voodikohaga), 2 hostelit (45 kohta), 1 külaliskorter, 7 kodumajutust, 6 kämpingut ja laagrit, 15 puhkemaja ja 8 külalistemaja.

Toitlustusasutusi on Tartu linnas 16.12.2009 ligi 240 söögikohta, kusjuures restorane on 39 (istekohti kokku 3703), kohvikuid 106 (istekohti kokku 4446), baare 55 (istekohti 2333), bistroosid 7(istekohti kokku 434).

Tartu toitlustusettevõtetes on kokku enam kui 14 000 istekohta.

Peale eesti köögi on Tartus esindatud armeenia, austria, iiri, india, itaalia, gruusia, hiina, jaapani, mehhiko, prantsuse, saksa, ungari, vene ja balkanimaade rahvusköögid. Tuntumad restoranid Atlantis, Volga, Dorpat, Crepp, Püssirohukelder, Moka jt, tuntumad pubid Suudlevad Tudengid, Illegaard, Ristiisa Pubi, Hansa Tall jt; tuntumad kohvikud Cafe Truffe, Pierre Cafe & Chocolaterie, Werner ja tuntuim kiirtoitlustuskoht McDonalds.

Maakonnas on 6 restorani, neist 2 rahvusköögid (Kolkja Kala ja Sibula restoran ning Alatskivi lossi restoran), 8 pubi ja kõrtsi ning 8 kohvikut.

Muuseume on Tartu linnas kokku 23, neist olulisemad Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Postimuuseum, Eesti Spordimuuseum, Ahhaa keskus, TÜ Geoloogiamuuseum, TÜ Zooloogiamuuseum, Tartu Linnamuuseum jt. Kunstigaleriisid on linnas 21, neist tuntuimad Gildi galerii, Illegaardi galerii.

Maakonnas on muuseume kokku 12, neist olulisemad on Eesti Põllumajandusmuuseum Ülenurmel, Eesti Lennundusmuuseum Haaslaval, Kolkja vanausuliste muuseum, Tartu Observatoorium ja Tartumaa Muuseum.

Meelelahutusasutustest on Tartu linnas 7 teatrit, kontserdimaja, konverentsi- ja kultuurikeskus, kultuuritehas, 6 ööklubi, 2 kino pluss 4D elamusokino Ahhaa keskuses.

Aktiivse puhkuse ja vaba aja veetmise võimalustest ja infrastruktuurist on Tartu linnas jalgratta laenutusi, paadilaenutusi, ratsutamisvõimalusi, kalastamisvõimalusi, kardirada, keeglisaalet, lasketiir, liuväljad, ujulaid (suurim Aura veekeskus), rulapark, sulgpalli-, squashi- ja lauatennise mängimise võimalusi ja erinevaid spordiklubisid jt. Aktiivse vaba aja veetmise keskustena on Tartu linnas välja kujunenud Tartu lauluväljaku piirkond (rulapark, laululava, jalgrattateed, matkarada Emajõe kallastel, supelrand jm), samuti Raadi mõisa ja endise sõjaväelennuvälja piirkond (mitmesugused mootorisportivõimalused,

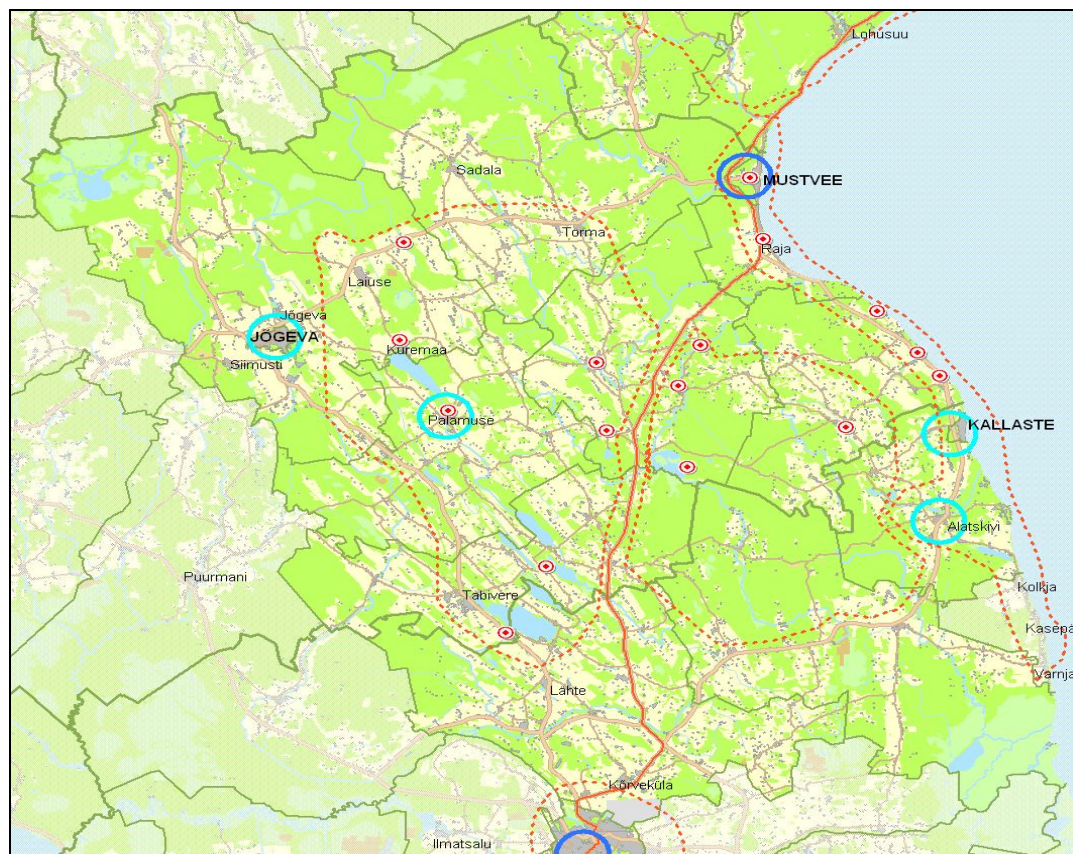
jalgrattarajad jm), samuti ka Annelinna kanali piirkond (supelrand, jalgrattateed jm). Aktiivse puhkuse võimaluste osas on oluline ka Emajõgi, mida mööda lähtuvad laevareisid ja ka paadimatkad.

Maakonnas on olemas üle 20-ne matkaraja, paadimatkad, veematkad, huvisõidud jm veega seotud tegevused Emajões, Peipsi järvel ja mujal, paadilaenutused Võrtsjärve, Saadjärve ja Verevi järvel, fotomatkad, gepsimised, tünnisaunad ja palju muud põnevat. Ratsutamisvõimalusi on ligikaudu kümnekonnas kohas (sh ka Külitses, Saadjärvel, Rõngus). Tenniseväljakud on olemas Elvas, Kukulinnas ja Waide motelli juures. Olulisemad tähistatud matkarajad asuvad Elva-Vitipalu, Vapramäe ja Vellavere piirkonnas.

Turismiinfot väljastatakse Tartumaal peamiselt Tartu linna turismiinfopunktist ja ka SA Lõuna-Eesti Turism büroost. Reisibüroosid oli Tartu maakonnas 2009. a seisuga 23.

Turismiarendusorganisatsioonidest on olulisemateks SA Tartumaa Turism ja SA Lõuna-Eesti Turism, Peipsiveere Arengu SA, MTÜ Peipsi Koostöökeskus jt.

1.2.3 Jõgevamaa

Joonis 4. Via Hanseatica mõjuala ja turismipiirkonnad Jõgevamaal

Eeldatav mõjuala

Jõgeva maakonna osas on Via Hanseatica eeldatavaks mõjujalaks territoorium, mis jääb idapoole Tallinn-Tartu raudtee põhimõttelisest joonest kuni Peipsi järveni. Eeldatava mõjuala koosseisus on seega Tabivere, Palamuse, Jõgeva, Saare, Torma, Kasepää ja Pala vald ning Jõgeva ja Mustvee linn.

Asend, looduslikud tingimused

Jõgevamaa paikneb Eesti kesk- ja idaosas. Maakonna pindala on 2603,8 km², mis hõlmab 6% kogu Eesti territooriumist. Jõgeva maakond omab ühist piiri Ida-Viru, Lääne-Viru, Järva, Viljandi ja Tartu maakonnaga. Maakonna keskuseks on Jõgeva linn, mis asub maakonna keskosas.

Suurem osa Jõgeva maakonnast kuulub Vooremaa maastikku, millele annavad tema nime loode-kagusuunalised seljakud ning künnised – voored. Nende pikkus on keskmiselt 2-5 km, suhteline kõrgus aga 25 m ümber. Suurim ning kõrgeim on Laiuse voor maakonnakeskusest – Jõgeva linnast – ida pool. Laiuse mägi kerkib 144 meetrit merepinnast, suhteliselt aga 59 m üle ümbritseva tasandiku. Voored on enamasti võetud põldude alla, kuna voorte vahel on soised heinamaad ning järved. Maakonna keskosas asub suur Kuremaa järv, sellest lõuna pool Pikkjärv ja Prossa järv. Maakonna lõunaossa jäävad Saadjärv, Soitsjärv, Elistvere, Raigastvere ja Kaiavere järv. Ka jõed, teed ning asulad omavad enamasti voortega ühist suunda. Mõnelt kõrgemalt seljakult torkab maastiku viirulisus hästi silma: mägi järgneb mäele, nende vahel soised niiduribad või järved, looklev jõeke ning voorelt voorele kulgev tee.

Vooremaa kirdeserval, Sadala ja Torma ümbruses ei esine tüüpilisi voori, kuigi ka siin on loode-kagu suund maastikus kohati jälgitav. Valitseb lainjas moreenmaastik rohke põllumaa ning tiheda asustusega. Eriti ilus on maastik vana Tartu-Narva maantee ümbruses Tormast lõuna pool.

Maakonna kaguosas on Kaiu järve lähedal mõhnastikke ja sandureid. See on suurte metsade ala, kus ainult siin-seal leidub väikesi külasid ja üksikperesid. Kaugemal, Pala ümbruses, on jällegi valitsev kultuurmaistu; see ala on juba Kagu-Eesti lavamaa osaks.

Maakonna idaosa hõlmab madalik, mis on endine Peipsi järve põhi. See on suuremalt osalt kaetud metsaga ja niitudega. Madalikku läbivad Kääpa ja Mustvee jõgi. Jõgede äärde ning samuti kõrgematele kühmudele ja künnistele koonduvad väikesed külad ning üksikpered. Tihedam on asustus Peipsi ääres, mida kohati palistab pidev rida külasid. Maakonna põhjaosas, Pedja jõe ülemjooksul ning Endla järve ümbruses on laialdane soostunud tasandik, mis eraldab Vooremaad Pandivere kõrgustikust. Sellest maastikust saab pildi kõrgelt Kärde mäelt, kust vaade ulatub üle soode ja metsade Endla järveni ning silmapiiril kerkivate Pandivere kõrgustiku mägedeni.

Põltsamaa ümbruses on valitsev nõrgalt lainjas moreentasandik, mis on üleni põllustatud ning tihedasti asustatud. Siin on Eesti ulatuslikumad kultuurmaistualad, mis hõlmavad mitmesaja ruutkilomeetri suurusi massiive. Tasandiku äärealad madalduvad pikkamööda ning põllumaad asenduvad

puisniitude ja metsadega. Eriti metsarikas on Puurmani lähikond, kus asustus on koondunud peamiselt Pedja äärde.

Rahvastik

2009. a. 1. jaanuari seisuga elas Jõgeva maakonnas 35737 inimest, mis moodustab ca 2 % kogu Eesti elanikkonnast. Neist ca 1/3 ehk elab linnades: 12205 inimest ja maal elab 23532 inimest ehk ca 2/3. Maakonnas on 3 linna (Jõgeva 5870 el, Põltsamaa 4683 el ja Mustvee 1652 el) ja 10 valda. Via Hanseatica eeldatava mõjuala omavalitsustes elab kokku 23,6 tuhat elanikku.

19,9% maakonna rahvastikust on tööeelses eas, 63,7% tööeas ja 16,3% pensionieas. Töötute osakaal tööealisest elanikkonnast on 20,5% (Eesti keskmine 6,6%). Jõgevamaal on Tööturuameti andmetel seisuga 31.10.2009 1399 registreeritud töötut.

Majandus

Eesti majanduses aset leidnud märkimisväärsed struktuurimuutused on ka Jõgeva maakonnas kajastunud põllumajandusliku tootmise vähenemises ja teenindussektori osakaalu suurenemises. Jõgeva maakond paistab vabariigi teiste maakondade hulgast silma sellega, et siin on tööhõive osatähtsus primaarsektoris kõige suurem ja tertsiaalsektoris kõige väiksem. Maakonna tööga hõivatud töötajatest ca 13% töötab primaarsektoris (Eestis keskmiselt 8,8%); ca 30% sekundaarsektoris (Eestis keskmiselt 31,8%) ning ca 57% tertsiaarsektoris (Eestis keskmiselt 59,4%).

Põllumajanduses on põhilisteks tootmissuundadeks teravilja-, piimakarja- ja seakasvatus ning taimekasvatus. Kogu vabariigi haritavast maast moodustab Jõgeva maakonna haritav maa 10%. Kalapüügi ja -töötlemise ettevõtted paiknevad maakonna idaosas. Kalanduse seisukohast on lisaks Peipsi järvele olulisteks järvedeks ka Elistvere, Jõemõisa-Kaiu järvestik, Kaiavere, Kuremaa, Raigastvere, ja Saadjärv.

Äriregistri andmetel oli Jõgevamaal 01.12.2009 seisuga registreeritud 2382 ettevõtet. Nendest enim oli osaühinguid – 1181, füüsilisest isikust ettevõtjaid oli 1087 ja aktsiaseltse 55. Registreeritud ettevõtetest on läbi aastate aktiivseid umbes 1/3. Ettevõtetest ca 40% tegeleb põllumajanduse, jahinduse või metsamajandusega. Tegevusaladest järgnevad hulgi- ja jaekaubandus, kinnisvara rentimine ja äritegevus ning töötlev tööstus.

Seisuga 01.12.2009 oli Jõgeva maakonnas mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri andmetel registreeritud 577 mittetulundusühingut ja sihtasutust.

Põhilised maavarad, mida Jõgeva maakonna territooriumil leidub, on lubjakivi, liiv, kruus, savi ja turvas. 45% maakonna territooriumist on metsamaa. Jõgevamaa põhilised ekspordiartiklid on mets ja metsamaterjalid ning toiduainetetööstuse tooted. Tähtsaks impordiartikliks on metall.

Turismipiirkonnad ja -atraktsioonid

Jõgeva maakonnas võib Via Hanseatica mõjutsooni jagada kolmeks :

- Vooremaa piirkond – Tabivere, Saare, Palamuse, Jõgeva ja Torma vald ning Jõgeva linn. Alternatiivseks liikumistrassiks Lähte-Elistvere-Luua-Palamuse-Kuremaa-Laiuse-Mustvee tee;
- Kaiu-Pala piirkond – Pala vald (osaliselt ka Saare, Tabivere ja Vara vald);
- Peipsiääre rannikualad – Kasepää vald ja Mustvee linn. Alternatiivseks liikumistrassiks Alatskivi-Kallaste-Omedu tee.

Vooremaa piirkond hõlmab peamiselt voorelist maastikurajooni Jõgeva maakonnas ja Tartu maakonna põhjaosas. Tegemist on maastikuliselt atraktiivse kultuurmaastikuga piirkonnaga (voored ja nendevahelised järved (9), avatud vaated), kus leidub ka rikkalikult kultuuriajaloolisi vaatamisväärsusi (mõisad, mõisapargid, Kalevipoja legendidega seotud objektid jm). Vooremaa piirkonnas on potentsiaalselt välja arenemas mitu funktsionaalset turismikeskust-teemaparki, nagu näiteks Elistvere loomapark (loomapark, järv, õpperajad, linnuvaatlus, puhkeinventar, teenindus jm), Luua metsanduskeskus (metsakool, arboretum, park, topiste muuseum jm), Palamuse (kihelkonnakool-muuseum, palju O.Lutsu loominguga seotus objekte ja vaatamisväärsusi ning tegevusi, teenindus), Kuremaa (põllukool, spordikompleks, ujula, järv, supelrand, teenindus jm), Laiuse (ordulinnuse varemed, Jõgevamaa kõrgeim mägi (144m) jm), Saare koduloomapark ja ürdiaed (loomapark, mõisapark, järv, matkarada, puhkeinventar jm) ning Kassnurme (linnamägi, kultuseplats, matkarajad, puhkeinventar, mitmekesise üritused jm)

Piirkonna olulisemad ajaloo- ja kultuuriväärtused on Maarja **Maarja-Magdaleena kirik** (14 saj, taastatud 1887. a), **Luua** barokne **mõisaansambel**, Palamuse vana kihelkonnakooli maja (ehit. 1873 –1874), Palamuse **Püha Bartholomeuse kirik** (13. saj.), **Kuremaa mõisa** hilisklassitsistlik peahoone (ehit. 1843. a), **Laiuse ordulinnuse varemed** (14. saj), **Laiuse apostliku õigeusu kirik** (ehit. 1864. a) Laiuseväljal, **Kaarepere apostliku õigeusu kirik** (ehit 19. saj lõpus) jpt.

Vooremaa piirkond on eriti sobiv jalgrattaturismiks (avatud vaated jm). Rajatud on ka mitmeid jalgsimatka radu, nagu Elistvere looduse õpperada (1,5 km), Elistvere järve õpperada (1 km), Palamuse loodus- ja kultuurilooline õpperada (1,5 km) ja Saare järve õpperada (1,5 km, 6 km).

Kaiu-Pala piirkonna puhul on tegemist peamiselt suurte metsaaladega, kus sobilikuks tegevuseks on loodusturism, matkamine, jahi- ja kalapüük, ka maastikul sportimine (suusatamine, orienteerumine, jalgrattasõit). Piirkonnas on arenemas kolm olulisemat turismikohta-kompleksi, nagu Koseveski (paisjärv, jõgi, kanuumatkamine, jahindus ja kalastamine, teenindus), Pala (ratta- ja suusarajad, matkarajad, puhkeinventar, spordikompleks, teenindus jm) ja Kaiu (järved, mõhnastik, kalastamine, matkamine).

Peipsiääre rannikualade puhul on tegemist jätkuga Tartu maakonnas paikneva vene vanausuliste asularadadele. Jõgevamaa osas on olulisemaks

Käsepää valla ridaküladest ja Mustvee linnast koosnev tiheasustusala, kus väga iseloomulikult tuleb esile vene külade iseloomulik arhitektuur, paiknemine, traditsioonilised tegevused ja kombestik.

Piirkonna olulisemad ajaloo- ja kultuurobjektid on **EELK Mustvee Kirik** (1880.a), **Raja vanausuliste klooster** (18 saj I veerand), **Kodavere Püha Mihkli Kirik** (1777. a), vanausuliste kalmistud jt.

Sadama olemasolust lähtuvalt on Mustvee arenev turismikeskus (võimalik reisilaevaliiklus). Samuti on kavas arendada jahisadam Omedus.

Turismiteenindus ja aktiivse puhkuse võimalused

Majutusasutusi on Jõgevamaal võrreldes ülejäänud maakondadega üldiselt vähe. Kokku on maakonnas 2009. a augustikuu seisuga 26 atesteeritud majutusasutust (764 voodikohaga). Neist Põltsamaa piirkonnas 7 (304 voodikohaga), Vooremaa piirkonnas 10 (338 voodikohaga) ja Peipsi piirkonnas 9 (122 voodikohaga) Enim on majutusasutusi Jõgeva ja Põltsamaa linnades ning Pala vallas. Ainult 25% majutusasutustest pakub toitlustamisteenust, paljudel juhtudel ei ole toitlustamispakkumist ka majutusasutuse vahetus läheduses.

Toitlustusasutusi on Jõgevamaal 28 (kokku suveperioodil kuni 2212 kohta), neist Põltsamaa piirkonnas 11 (1142 kohta), Vooremaa piirkonnas 14 (890 kohta) ja Peipsi piirkonna 3 (180 kohta), neist 3 restorani (Adaveres, 125 kohta; Jõgeval 115 kohta ja Põltsamaal 150 kohta).

Muuseumid on Jõgevamaal kokku 18, neist 5 asub Jõgeva vallas ning ülejäänud on ühe ja kahe kaupa erinevates valdades.

Käsitöökodasid on 5 (Palamuse, Jõgeva, Saare ja Põltsamaa vallas ja Põltsamaa linnas).

Teemaparke tegutseb Jõgevamaal 8, nende hulgas on nii loomapark kui dendro-, roosi- ja ürdiaed, arboretum, muinasaegne linnamägi ja hiis, Kalevipoja ja Jõuluvana kodu.

Aktiivse puhkuse veetmise võimalustest on Jõgevamaal 11 matkarada (neist 9 Vooremaal, 1 Endla ja 1 Alam-Pedja Looduskaitsealal), krossirajad, kurnirajad, ATV-de, bowlingu ja kirveviskamisrajad, jalgrattamarsruudid, kalastamis- ja laevasõiduvõimalused, elamussaunad jpm. Tegutsevad mitmed jalgratta ja käimiskeppide laenutused ning jahid, kalapüügi ja matkakorraldajad ning paljud muud erinevad külaturismitoodete pakkujad. Lisaks veel 2 suuremat spordihoonet (Jõgeva, Mustvee), ujula (Kuremaa) ja tervisekeskus (Mustvee).

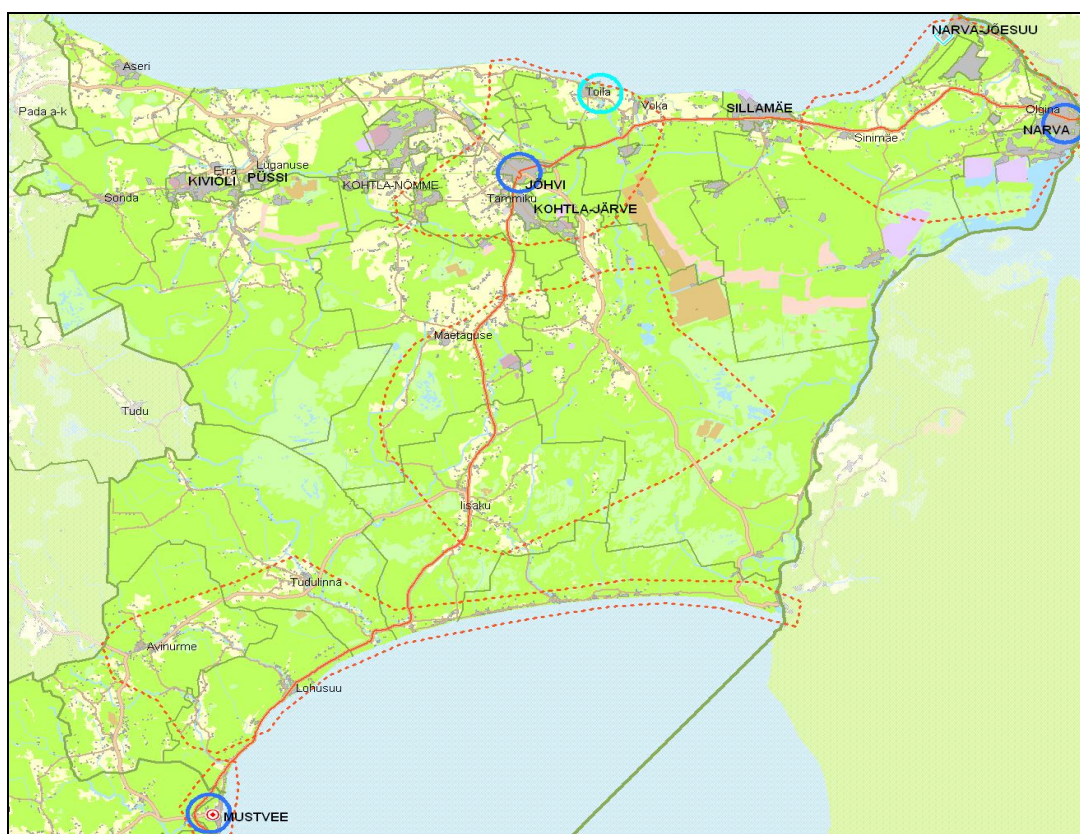
Traditsioonilistest üritustest on olulisemad Alo Matiiseni muusikapäevad, Jõgevamaa suvemängud, Kalevipoja Uisumaraton, rahvusvaheline motomatkajate kokkutulek „Jõgevatreff“ Kuremaal, Põltsamaa Fest vabaõhukontserdid, Kalevipoja Kala- ja Veefestival, Kalevipoja Rulluisumaraton, maastikurataste mitmepäevasõit Vooremaal, Theodor Lutsu Filmipäevad Palamusel, Suur Üleriigiline Paunvere väljanäitus ja laat Palamusel jpt.

Turismiinfot edastab peamiselt Palamuse Turismiinfokeskus ja Mustvee turismiinfopunkt (Mustvee Ökoturismiühing).

Reisikorraldaja maakonnas puudub. Populaarsemateks turismireiside sihtkohtadeks ja marsruutideks on Vooremaa kulgev Endla-Laiuse-Palamuse-Elistvere marsruut ning Peipsiäärel ja Vooremaal kulgev Raja vanausuliste palvela-Palamuse-Elistvere marsruut.

Turismiorganisatsioonidest olulisemad on Jõgeva Maakonna Turisminõukogu, MTÜ Jõgevamaa Giidide Ühing, MTÜ Mustvee Ökoturismiühing, MTÜ Palamuse Turism, MTÜ Peipsi Järve Turismiühendus, MTÜ Saare Mõisa Arendajate Selts, MTÜ Torma Mõisakompleksi Taastajate Ühendus, SA Jõgevamaa Arendus- ja Ettevõtluskeskus, SA Vooremaa Looduskeskus jt.

1.2.4 Ida-Virumaa

Joonis 5. Via Hanseatica mõjuala ja turismipiirkonnad Ida-Virumaal

Eeldatav mõjuala

Ida-Virumaa osas on Via Hanseatica eeldatavaks mõjualaks Alajõe, Avinurme, Iisaku, Illuka, Jõhvi, Kohtla, Lohusuu, Mäetaguse, Toila ja Vaivara valla ning Kohtla-järve, Sillamäe, Narva-Jõesuu ja Narva linna territoorium.

Asend, looduslikud tingimused

Ida-Virumaa on Eesti kirdepoolsem maakond, ulatudes Soome lahe lõunarannikust Peipsi järve põhjakaldani. Maakond hõlmab endise Virumaa idaosa ning osa endise Tartumaa põhjaosast. Maakonna pindala on 3364 km², mis hõlmab kogu Eesti territooriumist 7,4 %. Põhjast piirneb maakond Soome lahega, idast Narva jõe ja Vene Föderatsiooniga, lõunast Peipsi järvega, edelast Jõgeva maakonnaga ning läänest Lääne-Viru maakonnaga. Maakonna keskuseks on Jõhvi linn.

Ida-Viru maakond paikneb maastikulise liigestuse järgi viies maastikurajoonis: põhjarannik, Kirde-Eesti lavamaa, Jõhvi kõrgustik, Alutaguse ja Peipsi rannik. Põhjarannik on peaaegu kogu maakonna ulatuses järsk pankrannik, kuhu jääb Põhja-Eesti pankranniku kõige kõrgem ja suurejoonelisem osa: Ontika, mille kohal ulatub pankrannik 56 m üle merepinna. Ontikast ida pool, Valaste suurkraavil asub Eesti kõrgeim juga – Valaste juga, mille osas tehtud erinevad mõõtmised küündivad 20-25 meetrini. Kirde-Eesti lavamaa hõlmab paekaldast lõuna poole jääva vahelduva laiussega maa-ala, kus aluspõhi ulatub maapinna lähedale. Lavamaa on juba muinasajast tihedalt asustatud. Tähelepanuväärseteks pinnavormideks lavamaal on Uhaku karstiaala ja aluspõhjalise tekkega Vaivara Sinimäed (max 84,6 m ü.m.p.).

Põlevkivi kaevandamisega seoses on Kirde-Eesti lavamaa reljeefis tähtsal kohal mitmesugused tehispinnavormid: terrikoonikud, elektriyaamade tuhaplatood. Terrikoonikud on suurima suhtelise kõrgusega pinnavormid Eestis. Kiviõli - Sonda tee äärsete terrikoonikute tipud küünivad 101 ja 107 meetrini. Jõhvi kõrgustik hõlmab kõrgema piirkonna Kohtla-Järvest ja Jõhvist lõuna poole kuni Atsalama ja Ohakvere külani, kus kõrgused ulatuvad 60 meetrini.

Alutaguse maastikurajoon on eelnevatega võrreldes ulatuslikum ning hõlmab suurima osa maakonnast. Selle ala reljeef on kujunenud jääaja lõpul. Mandrijää servakuhjatised on kujundanud Iisaku-Illuka oosistiku, Kurtna mõhnastiku ja Mäetaguse - Sildoja oosistiku. Alutaguse maastikurajoonis paiknevad ka kõrgeimad looduslikud kohad maakonnas: Iisaku oosi Tärivere mäe kõrgus on 94 ü.m.p., Kuremäe kõrgus on 92 m. Peipsi järve rannajoone erinevaid asendeid märgistavad Alutaguse lõunaosa soodes olevad rannamoodustised, mida kohalik elanikkond kutsub griivadeks ja mis on kuni 20 m kõrgused. Alutaguse on Eesti sooderikkaim piirkond; siin asub Eesti suurim, Puhatu soostik, samuti Muraka, Ratva, Seli ja Sirtsu soo. Peipsi rannik on maakonnas suuremalt osalt luiteline, ainult edelaosas, Lohusuu ümbruses on ülekaalus madal liivarand.

Kolmest küljest ümbritseb maakonda vesi: põhjast Soome laht, lõunast Peipsi järv ja idast Narva jõgi. Maakonna idapiiril on kunstlik veekogu - Narva veehoidla, läänepiiril kaunis Uljaste järv ja Tudu rabajärv. Maakonna põhjaosas on umbes 70 km mereranda, lõunaosas üle 50 km Peipsi järve randa ning idaosas 48 km Narva jõe (kohati ka veehoidla) kaldajoont.

Rahvastik

2008. a. 1. jaanuari seisuga elas Statistikaameti andmetel Ida-Viru maakonnas 169 688 inimest, mis moodustab ca 13% kogu Eesti elanikkonnast. Neist elab linnades 138 360 inimest ehk 81% ja maal 31 328 inimest ehk 19%. Ida-

Virumaa on Eesti kõige linnastunum maakond. Via Hanseatica eeldatava mõjuala omavalitsustes elab kokku 155 499 elanikku.

Maakonnas on oli kuni 2006. aastani 7 linna, kuid pärast Jõhvi linna ja valla liitumist on Ida-Virumaal 6 linna, milles seisuga 2009 on elanike arv: Narva 66 151 el, Kohtla-Järve 44 821 el, Sillamäe 16 282 el, Narva-Jõesuu 2616 el, Kiviõli 6681 el ja Püssi 1809 el ja 16 valda.

15,4% maakonna rahvastikust on tööeelses eas, 68% tööeas ja 16,5% pensionieas. Töötute osakaal tööealisest elanikkonnast on 18% (Eesti keskmine 6,6%). Ida-Virumaal on Tööturuameti andmetel seisuga 31.10.2009 13 790 registreeritud töötut.

Ida-Virumaa omapäraks on rahvuslik koosseis, ca 80% elanikkonnast on mitte-eestlased.

Majandus

Majandusstruktuurilt on maakond tööstusregioon. Olulisim majandusharu on põlevkivi kaevandamine ning elektri- ja soojusenergia tootmine, keemiatööstus. Regioonis toodetakse põlevkivi baasil kahes suurimas soojuselektrijaamas valdav osa Eesti energiast. Põlevkivi jätkub olemasolevate kaevandusmahtude korral veel mitmekümneks aastaks. Ida-Virumaal paikneb suur osa riigi suurtööstusest: põlevkivikeemia-, puidu-, ehitusmaterjalide- ja metalli- ja toiduainetetööstus. Ida-Virus toodetakse ca 16% Eesti tööstustoodangust. Maakonna lõuna- ja lääneosa on valdavalt agrarise iseloomuga. Põllumajandustootmine on vähenenud, arenemas on väikeettevõtlus ja turism. Ida-Virumaal paiknevad ka Eesti suurimad metsamassiivid, 68,3% maakonnast on kaetud metsaga.

Maakonna tööga hõivatud töötajatest 2% töötab esmasektoris, 49,6% sekundaarsektoris ja 48,3% tertsiaalsektoris (Statistikaamet, 2008).

Tähtsamad eksporditartiklid on keemiatööstuse tooted, metallitooted, puit ja puidutooted. Olulisemad impordiallikad on masinad ja seadmed, metall ning keemiatööstuse tooraine.

Maakonna suurimad ettevõtted on Narva Elektrijaamad AS (1485 töötajat), Eesti Energia Kaevandused AS (3150 töötajat), holding tüüpi kontsern Viru Keemia Grupp AS ja Silmet AS.

Kokku oli Ida-Virumaal Äriregistri andmetel 01.12.2009. a seisuga registreeritud 7565 ettevõtet, neist 4650 osühingut, 2405 füüsilisest isikust ettevõtjat ning 244 aktsiaseltsi.

01.12.2009 a seisuga oli Ida-Virumaal mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri andmetel registreeritud 2929 mittetulundusühingut ja sihtasutust.

Turismipiirkonnad ja -atraksioonid

Ida-Viru maakonnas moodustava Via Hanseatica mõjutsooni võib jagada viieks funktsionaalseks alaks:

- Peipsi põhjaranniku piirkond – Alajõe, Tudulinna, Avinurme ja Lohusuu vald. Alternatiivseks liikumistrassiks on Iisaku - Kauksi - Mustvee või Iisaku - Alajõe - Kauksi - Tudulinna - Avinurme – Mustvee.
- Iisaku-Illuka-Alutaguse piirkond – Iisaku ja Illuka vald. Alternatiivseks liikumistrassiks on Jõhvi - Kuremäe – Iisaku tee.
- Jõhvi põlevkivitööstuse piirkond –, Kohtla-Järve ja Jõhvi linn ning Jõhvi, Kohtla ja Mäetaguse vald. Alternatiivseks liikumistrassiks on Narva mnt. - Toila - Ontika - Kohtla-Järve - Jõhvi/Kohtla-Järve - Kohtla-Nõmme (Kohtla kaevandus) - Jõhvi või Mäetaguse.
- Ontika-Toila pankrannik – Kohtla ja Toila vald, Sillamäe linn. Alternatiivseks liikumistrassiks on Jõhvi- Kohtla-Järve - Ontika – Toila-Narva mnt.
- Narva piirkond – Narva ja Narva-Jõesuu linn ning Vaivara vald. Alternatiivseks trassiks Narva-Narva-Jõesuu-Sinimäe tee.

Peipsi põhjaranniku piirkond hõlmab Peipsi järvega seotud puhkepiirkonda Kalmakülalt Remnikuni. Piirkonda jäävad ka Tudulinna ja Avinurme.

Peipsi rannik on ajalooliselt tuntud atraktiivse suvituspiirkonnana, mille peamiseks väärtuseks on ligi 30 km pikkune liivarand ja rannaga rööbiti kulgevad metsaga kaetud luiteahelikud. Rannapiirkonnas leidub mitmeid majutus- ja puhkepaiku. Olulisemaks keskuseks on Kauksi, mis on populaarne koht ka suuremate kokkutulekute ja ürituste korraldamiseks. Väiksemad paadisadamad on olemas Lohusuul ja Rannapungerjal. Olulisemateks kultuuri- ja ajaloobjektideks on Lohusuu kirik (1878-1882) ja Lohusuu õigeusu kirik koos väravaehitise (1897-1898).

Avinurme-Tudulinna ala on traditsioonilise eesti küla elulaadi tutvustavate atraksioonidega piirkond, mida iseloomustavad suured metsamassiivid ja puutöötraditsioonid. Puitkäsitöö oskuste keskuseks on Avinurme, kus on olemas vastav puidutööstus, hulgaliselt käsitöömeistreid ja muuseum. Oluliseks igaaastaseks ürituseks on pütilaat. Tähtsamad kultuuri- ja ajaloobjektideks on Avinurme kirik (1906-1909), Tudulinna kirik (1939) ja Tudulinna vana kirik (1766-1863).

Iisaku-Illuka-Alutaguse piirkonda iseloomustatakse kui eri rahvaste kultuuride ja uskude kokkupuutekohta, kuhu 12.-14. sajandil toimus vadjalaste ja 16.-17. sajandil vanausuliste sisseränne. Aja jooksul on välja kujunenud erinevate kultuuride ja uskude mõjul omapärane tervik. Piirkonnas on mitmeid olulisi nii looduse kui kultuuriga seotud turismi sihtkohti:

- Vasknarva, kus on keskaegse Saksa Ordu kindluse varemed ning töötav Vasknarva klooster;
- Kuremäe, kus asub Eesti vanim tegutsev klooster, 1891. a rajatud, õigeusu nunnaklooster;
- Illuka mõis (1888), kus lisaks säilinud mõisaarhitektuurile on spordi- ja majutuskompleks ja turismikeskus;
- Kurtna järvistu, kus väikesele territooriumile on koondunud ligi 40 järve ja kuhu on rajatud matkarajad.

Piirkonna vaatamisväärsuseks on ka Iisaku kirik (1894-1896) ja maakonnamuuseum.

Jõhvi põlevkivitööstuse piirkonda nimetatakse ka Eesti Ruhriks. Vastuolulises piirkonnas seisavad ajaloovärtused kõrvuti nõukogudeaegse ja kaasaegse põlevkivitööstuse infrastruktuuriga. Maastikku iseloomustavad aherainemäed (suurim üle 100 m kõrge). Piirkonna keskus on Jõhvi linn, ajalooline kauba- ja postimaanteede ristumiskoht, milles tänaseks on saanud arenenud kaubandus- ja teenindussfääriga maakonnakeskus.

Põlevkivi kaevandamise traditsioonidega seotud keskuseks-teemapargiks on Kohtla kaevanduspark-muuseum, kus on võimalik tutvuda kaevuritööga ma-alustes tingimustes, sportida ja vaba aega veeta.

Olulisematest kultuuri- ja ajalooobjektidest on piirkonnas Mäetaguse mõis (1796), Kiiikla mõis (XIX saj), Pagari mõis (XIX saj), Jõhvi kirik vallikraaviga (14.-16. saj), Kukruse mõisa peahoone (18.-19. saj) jt.

Ontika-Toila pankrannik on kõige suurejoonelisem looduslik vaatamisväärsuseks maakonnas. Merepinnast kohati rohkem kui 56m kõrguselt pankrannikult avaneb majesteetlik vaade nii paejärsakule ja merele kui unikaalsele pangaalusele ürgmetsaribale. Valaste küla lähedal langeb üle pangaserva alla Eesti kõrgeim 25,6 m kõrgune Valaste juga. Piki pankranniku serva kulgeb iidne sõja- ja kaubatee. Maastikuobjektidest on olulisem Toila org ja Oru park (72 ha). Toila on üha suuremat populaarsust saavutamas kuurordina. Sillamäe on tuntud areneva linnana, millel on unikaalne tootmisprofiil, kaasaegne sadam ja infrastruktuuridega varustatud tööstusala. Linna iseloomustavad väljapeetud stalinistlik arhitektuur ja vilgas kultuurielu.

Narva piirkonna olulisemateks osadeks on Narva linn, Narva-Jõesuu kuurortlinn ja Vaivara Sinimäed.

Kirde-Eesti lavamaa silmapaistvaks kvaternaari pinnavormiks on Vaivara Sinimäed – Tornimägi (kõrgus 70,6 m), Põrguaugumägi (83,1 m) ja Pargimägi (85,2 m). Sinimägedes asub II maailmasõja lahinguid tutvustav Vaivara Sinimägede Muuseum ja maastikupark, kuhu on rajatud ka matkarada.

Narva-Jõesuud tuntakse kui kliima-, vesi- ja mudaravikuurorti, mille oluliseks väärtuseks on 13 km pikkune liivarand ja majutus- ning puhkeasutused. Linna iseloomustavad möödunud sajandi puitarhitektuur ja pargialad, samuti Narva-Jõesuu õigeusu kirik (19. saj), Narva-Jõesuu kuursaal, park, lehtla (1922) jt.

Narva on ajalooline piirilinn, mille omamise eest on võidelnud mitmed Euroopa võimsamad riigid. Seetõttu on Narva alati olnud kindluslinn. Narva olulisemaks vaatamisväärtuseks on Narva kindlus. Teised olulisemad vaatamisväärsused on Narva raekoda (17 saj), Kreenholmi Manufaktuur (19 saj), Õigeusu Ülestõusmise peakirik (1890) jt. Narva haridus- ja kultuurielus etendab olulist kohta Tartu Ülikooli Narva Kolledž, mille uue hoone ehitamine aktiveerib Narva vanalinna ruumikasutust.

Turismiteenindus ja aktiivse puhkuse võimalused

Majutusasutusi on Ida-Viru maakonnas 45 (kokku 1225 ööbimiskohta), neist 12 hotelli (716 voodikohta), 9 hostelit (670 voodikohta), 4 puhkemaja (28

voodikohta), 12 külalistemaja (502 voodikohta), 3 kodumajutust (17 voodikohta) ja 5 puhkeküla (216 voodikoha ja lisaks karavani- ja telkimiskohad).

Toitlustusasutusi on 27 (1306 kohta), neist 15 restoranid (825 kohta) ning 40 kohvikut, baari, publi ja ööklubi (kokku ca 1500 kohaga). Enamik toitlustusasutusi asub Narvas, Jõhvis ja Kohtla-Järvel.

Muuseumid on Ida-Virumaal 7 (Avinurme koduloomuuseum, Kohtla-Järve põlevkivimuuseum, Kohtla kaevanduspark-muuseum, Iisaku koduloomuuseum, Aseri muuseum, Hermanni linnus ja Narva muuseum, Narva muuseumi kunstigalerii).

Aktiivse puhkuse võimalustest on jalgrattalaenutused, ratsutamiskohad, tenniseväljakud, valgustatud suusarajad, mäesuusatamisvõimalused, kanuumatkad, paadi-, jahi- ja kaatrilaeenutused, snowtubing, vibulaskmine, paintball, bowling, kalapüügi võimalused, jahiretked, autorent jpm. Lisaks on 7 matkarada (Saka-Ontika, Seli soo, Vaivara, Kurtna, Kotka, Purtse, Toila-Martsa).

Turismiinfot edastavad peamiselt Jõhvi Turismiinfokeskus ja Narva Turismiinfokeskus.